

III 3403

III 3403

Fig 130 a/11

PORTUL POPULAR
DIN
ZONA BRANULUI

Coperta și desenele de
Iuliana Dancu

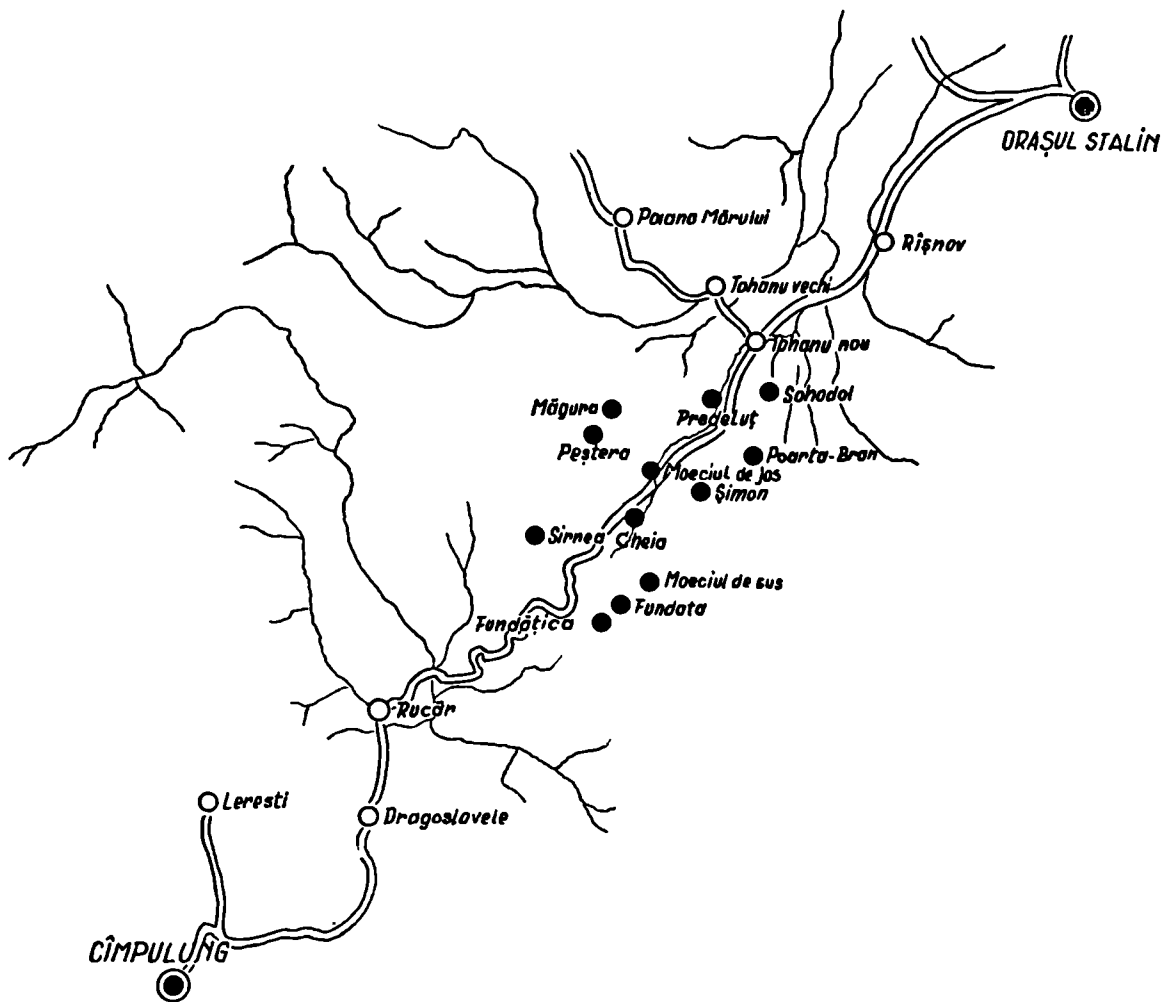
CAIETE DE ARTA POPULARA

CORNEL IRIMIE

PORTUL POPULAR
DIN
ZONA BRANULUI

E D I T U R A M E R I D I A N E
B U C U R E Ş T I

tudierea portului popular din zona Branului trebuie făcută în primul rînd sub aspectul actualității, în strînsă legătură cu transformările în felul de trai și în mentalitatea locuitorilor de aci, în perioada ce s-a scurs de la 23 August 1944.

Reforma agrară de care au beneficiat din plin mii de brăneni împroprietăriți în șesul Țării Bîrsei, transformarea socialistă a agriculturii, desăvîrșită aici atunci cînd în alte părți abia începea, precum și apariția unor mari unități industriale la Zărnești, Rîșnov, unde au fost angajați ca muncitori numeroși țărani din regiune, au dus la schimbări mari în modul de trai al populației din zona Branului.

Sărbătoarea, mai cu seamă, cînd toată lumea e acasă, Branul — cu sate și comune ce se țin lanț de-a lungul șoselelor și pe coastele muntoase — pare un uriaș stup de albine. Într-adevăr, forfota mașinilor, motocicletelor și bicicletelor, contribuie la crearea acestei impresii de zumzet. Noul și vechiul se întîlnesc la fiecare pas, cel dintîi ieșind mereu în evidență mai ales în satele de-a lungul șoselei și crescînd progresiv cu cît te apropii de șes, în apropierea marilor uzine și a așezărilor care s-au dezvoltat și au devenit în anii puterii populare orașe, cum e cazul cu Zărneștii. Casele noi, luminoase, adeseori dezvoltînd stilul local de arhitectură populară, parcă privesc cu ferestrele lor mari spre dealurile pe care stau răsfirate acele «ocouri» închise ca niște mici cetățui de lemn. Lumina electrică, radioficarea, cinematograful, cărțile și ziarele, pe care le găsești

în fiecare casă, dau vieții alt sens, și pun pe prim plan aspecte noi, în continuă dezvoltare și creștere.

Dezvoltînd cu preferință acele genuri de artă populară care sînt strîns legate de satisfacerea nevoilor de trai (adăpost și îmbrăcăminte mai ales), locuitorii satelor brăne ne-au transmis pînă în zilele noastre, în special în ornamentele sculptate pe stîlpi, pe grinzi și pe mobilier, cît și în formele vaselor de lut, ori în port și țesături, cîteva vestigii din cele mai îndepărtate vremi, care dovedesc și ele continuitatea și unitatea poporului român. Ceea ce-și găsește rost și se integrează în formele noi de viață, în limita și pe măsura noilor necesități, este privit cu dragoste. Acesta este cazul țesăturilor cu alesături ce împodobesc interiorul, precum și al costumului popular, cultivat și îmbogățit chiar, mai ales cînd e vorba de fota și ia femeilor, sau de cămașa bărbaților. Locul și rostul portului popular este din ce în ce mai mult cel de costum de sărbătoare purtat de tineret în anumite ocazii, la horă și în cadrul manifestărilor ce au loc în căminele culturale. Schimbarea în nivelul de trai se resimte și se exprimă însă și aci, mereu, prin faptul că acest costum sărbătorec tinde din ce în ce mai mult spre o bogăție și amploare ornamentală, în care uneori mijesc motive noi, cum ar fi «bujorul», cu dominanta coloristică în roșu, iar alteori motive al căror tîlc vechi nu se mai cunoaște și cărora li se atribuie sau li se asociază înțelesuri noi. Marea bogăție a cusăturilor de pe ii și, mai ales, alesăturile ce ajung să inunde, în cele mai felurite moduri, cîmpul fotelor sînt semnificative în această privință. Între sobrietatea din trecut a iilor și mai cu seamă a fotelor brăne și diversitatea și bogăția lor actuală este o deosebire netă, care a apărut desigur în urma schimbărilor intervenite în viața satului.

Noul și vechiul se împletesc în mod armonios, căci din trecut poporul a reținut doar ceea ce i-a împodobit viața, lăsînd — și în fenomenele de cultură — mereu la o parte tot ceea ce și-a trăit traiul. În acest fel, înțelegem de ce sînt atît de atrăgătoare noua arhitectură și costumele bogate ale fetelor la horă, alături de zveltețea caselor vechi țărănești brăne sau de fotele sobre și cu puține dungi roșii ale bătrînelor, și alături de costumul orășenesc care s-a încetățenit definitiv și a devenit portul obișnuit, așa cum au devenit obișnuite pentru sătenii din Bran, confortul și bunăstarea pe care orașul și fabrica, transformarea socialistă a agriculturii și revoluția culturală le aduc în felul lor de a trăi.

Pătrunderea culturii la sate, începînd cu lichidarea analfabetismului, care a făcut inutil răbojul, răspîndirea adevărului științific prin biblioteci,

1. Casă nouă cu foișor, alături de o casă veche, din Fundata

cămine culturale și alte căi și mijloace, dar mai cu seamă prin noua generație ce crește și merge să umple sălile de clase, atelierelor și laboratoare, toate acestea își pun din ce în ce mai mult pecetea asupra felului de a gândi al tuturor brănenilor.

În această lumină și datorită acestor condiții, cunoașterea și valorificarea portului popular brănean a căpătat în ultima vreme o deosebită importanță, puterea de creație artistică populară materializată în port bucurându-se de sprijin și îndrumare. Mândria și bucuria cu care brănenii privesc portul lor sînt, astfel, pe deplin îndreptățite, și ei le arată de cîte ori este cazul, dar mai cu seamă sărbătoarea și la concursurile echipelor artistice de jocuri.

Mulți muncitori din Bran sînt astăzi membri ai brigăzilor și formațiunilor artistice din uzinele și fabricile de la Tohan și Zărnești. Mîna în mîna, astfel, fabrica și întovărășirea sau gospodăria colectivă, orașul și satul merg înainte în producție și în cultură, animate de aceleași idealuri.

Cunoașterea artei populare, a portului popular în cazul de față, capătă un sens nou deoarece portul este considerat ca o manifestare a poporului muncitor, făuritor al istoriei, manifestare în care se reflectă condițiile și factorii economico-sociali determinanți, în dezvoltarea și legătura lor de-a lungul veacurilor.

ZONA BRANULUI ȘI CARACTERISTICILE SALE GENERALE AȘEZARE, ISTORIC ȘI OCUPAȚII

Cele 12 comune și sate ale zonei Branului formează o unitate aproape neîntâlnită în alte părți, datorită unei specifice îmbinări de factori social-economici, istorici și naturali.

Cu o astfel de impresie rămii parcurgînd aceste așezări, pornind de jos de la Branul propriu-zis, mergînd la Poarta, Sohodol, Predeluț, Șimon, apoi la Moeciul de Jos, Cheia și — mai departe — la Moeciul de Sus, Fundata, Fundățica, Șirnea, Măgura și Peștera (sau Coacăza), ultimele șase formînd Branul de Sus, așezat la o înălțime între 1100-1500 m. Satele din Branul de Sus se compun în cea mai mare parte din gospodării răspîndite pe toată suprafața hotarului, situate în mijlocul pășunilor, înșirate de-a lungul apelor, sau adunate în felul «crîngurilor» din Munții Apuseni pe plaiuri sau pe «gîlme», adică pe coastele dealurilor din vecinătatea imediată a munților.

Întreg ținutul Branului are forma unei mari cetăți naturale, apărută din toate părțile de munți înalți: Bucegii spre est, lanțul Leaotei spre sud, Piatra Craiului ridicîndu-se ca un pieptene enorm de cremene spre vest, iar spre nord Măgura Branului și — ceva mai periferic — Postăvarul. Castelul Bran, așezat la intrare, pe riul Turcului, ce curge spre șesul mănoasei Țări a Bîrsei, închide această cetate.

Situat astfel în plin munte, Branul domină ținuturile învecinate și formează cea mai mare punte de legătură naturală dintre Ardeal și vechea Țară Romînească. Poate nicăieri în cursul istoriei trecerile dintr-o parte în cealaltă a Carpaților meridionali nu s-au produs pe o scară atît de mare, ca aici. Întreaga istorie a Branului este dominată de rolul său de trecere și de legătură directă a Țării Bîrsei cu vechile orașe muntene, Cîmpulung-Muscel, Tîrgoviște și Curtea de Argeș.

Borne de pe vechea graniță se întîlnesc încă și astăzi în mijlocul comunei Fundata; Fundățica a aparținut, apoi, cîtva timp, de comuna

2. Șoseaua din Fundata spre Rucăr și Cimpulung

Dragoslavele din Muscel. Astăzi, o parte dintre copiii din cătunul Ciocanul al comunei Dîmbovicioara din Regiunea Pitești frecventează școala din comuna Șirnea, Regiunea Stalin, de care sînt mai apropiați.

Pentru explicarea multor manifestări sociale și creații populare, aceasta constituie un fapt interesant.

Referitor la trecutul zonei Branului, istoricii au cercetat și determinat vechi așezări, chiar în peștera de lîngă satul denumit Peștera de lîngă Bran. Venind mai încoace în cursul istoriei, sîntem înclinați a conchide că și aici «Dacii erau cățărați pe munți», cum îi arată istoricul latin Florus. La venirea lor, romanii au durat drum prin inima Branului și au construit mai jos, în triunghiul Rîșnov-Ghimbav-Cristian, un castru. Trebuie să reținem de asemenea faptul că denumirea Branului este de origine slavă însemnînd: poartă, trecătoare.

De o mare importanță pentru studiul de față, sînt datele referitoare la viața zbuciumată a întregii epoci feudale, începînd mai ales din 1211, anul venirii Cavalerilor teutoni în Țara Bîrsei.

Țara Bîrsei a fost calificată de unii istoriografi din trecut drept «terra deserta et inhabitata», susținându-se că ea ar fi fost teren pustiu și nelocuit la venirea coloniștilor germani. Cercetările mai noi au scos însă la lumină documente, care dovedesc — între altele — faptul că acești coloniști au luptat și au obținut de la băștinașii numiți «Blaci și Biseni» dreptul de a folosi pădurile și apele pentru pescuit (1224).

Șesul Țării Bîrsei, botezat astfel de către slavi, a fost de fapt o «țară a mlaștinilor»; pe munți însă și la poalele lor a pulsat neîntrerupt o intensă viață păstorească și agricolă, desfășurată de către populația autohtonă.

Atît interesele domnitorilor romîni de peste munți, cît și cele ale stăpînitorilor Transilvaniei, dar mai ales ale orașului Brașov, coincideau în ceea ce privește dorința de a avea asigurate prin Bran, legăturile comerciale cît și apărarea de dușmani. În felul acesta se explică de ce, încă din 1368, negustorii brașoveni au obținut de la voievodul muntean Vladislav Basarab primul privilegiu comercial cu Țara Romînească. Pe timpul lui Mircea cel Bătrîn și al urmașilor săi (Mihai, Radu Prasnaglava și Dan II), ținutul Branului și castelul lui s-au aflat chiar sub stăpînirea directă a acestor domnitori romîni.

Vechea vamă de la Rucăr s-a mutat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea la Bran, unde brașovenii au obținut privilegiul să construiască o cetate de piatră (1377), pe locul celei de lemn a Căvalerilor teutoni.

Trecînd de sub o stăpînire sub alta, dar stînd mai mult sub aceea a orașului Brașov, Branul, cu satele sale, a suferit neconținut oprimările feudale. Treptat brănenii și-au pierdut vechile drepturi și au fost supuși la tot felul de biruri împovărătoare. Chiar și pentru bucatele aduse din Țara Bîrsei, pentru traiul lor amărit, brănenii au fost nevoiți să plătească vamă dacă treceau de la castel în sus.

Sînt de amintit, de asemenea, desele incursiuni ale armatelor muntene spre Ardeal, sau ale celor ardelene spre Țara Romînească, cum a fost cazul cu Vlad Țepeș, Radu Paisie, Mircea Ciobanul, Constantin Brîncoveanu, Ioan de Hunedoara ș.a.

De nenumărate ori, iobagii de pe domeniul castelului Bran și-au cerut cu arma în mînă drepturile, ca de pildă în 1514, în timpul răscoalei conduse de Gheorghe Doja, sau la 1660 cînd brănenii și tohănenii au cucerit chiar castelul. La războiul Curuților (1704-1711), au participat mii de romîni din zona aceasta, unii figurînd chiar printre căpeteniile

răsculaților. Desființarea iobăgiei, la 1848, nu a eliberat de oprimare țărănimea brăneană, care a continuat să fie exploatată și asuprită în condițiile specifice ale orînduirii capitaliste.

Închegîndu-se ca un port de munte cu multe elemente pastorale specifice în general regiunilor unde păstoritul a cunoscut o mare amploare, portul popular din zona Branului, deși a suferit de-a lungul timpului oarecare influențe, s-a menținut totuși sute de ani în șir unitar și aproape neschimbat, datorită faptului că în această regiune formele economiei naturale au dăinuit și în orînduirea capitalistă. Urme ale formelor de organizare și viață în obște am mai surprins pînă nu demult în unele așezări din Branul de Sus, cum ar fi de exemplu la Fundata, unde dăinuie și alte urme străvechi în obiceiuri, cum ar fi strigătul peste sat ș.a.

Păstoritul, cît și puținele meșteșuguri și industrii țărănești care s-au putut dezvolta aici, în vederea satisfacerii celor mai elementare nevoi (adăpost, hrană și îmbrăcăminte), au determinat și au dus la definirea portului brănean din vremuri îndepărtate. Acest port reprezintă o reușită creație populară, o manifestare a gustului și dragostei pentru frumos a populației de aici, la fel ca și în celelalte regiuni din țara noastră, însă concretizată în chip diferit.

Dintre ocupații, cea principală și generală — după cum s-a arătat — a fost în toate satele brăne, în trecut, creșterea vitelor și mai ales păstoritul, asemănător cu oieritul săcelenilor brașoveni și al mărginenilor sibieni, prezentînd totuși unele forme particulare. Oieritul brănenilor s-a desfășurat, paralel cu creșterea vitelor mari, pe toți munții din jur, dar a luat o mare amploare sub forma de transhumanță, ca păstorit al «tîrლაშilor», care au circulat sute de ani între Bucegi și bălțile Brăilei și Ialomiței. În capitalism, după restrîngerea suprafețelor de pășunat din secolul al XIX-lea, pe lîngă alte forme s-a dezvoltat și păstoritul cu «arendăși de munți», care a fost lichidat în zilele noastre. În legătură cu păstoritul din trecut, menționăm «marele tîrg de la Sîntilie», care se ținea pe muntele Sf. Ilie, între Bran și Muscel, și care dura cîteva săptămîni, ca o mare nedeie carpatică, înlesnind relații și schimburi masive între Ardeal și Țara Romînească.

Prin păstorit ne explicăm desigur mai bine forma vechiului costum brănean, în special la bărbați, cît și unele asemănări cu cel al «țuțuienilor» din părțile Sibiului, cu care brănenii se întîlneau prin transhumanță.

Puțina agricultură, practică sub forma rotației numai în două tarlale, și aceasta mai ales în satele din Branul de Jos (Poarta, Sohodol,

3. Peisaj din Moeciul de Jos, specific pentru vechiul Bran

Șimon, Predeluț), nu a satisfăcut niciodată integral nevoile populației, cultivându-se secară și mei, iar în satele de sus, mai mult cartofi. Cultura cînepii și a inului (numit aici «flos») a fost foarte răspîdită, fapt care ne ajută de asemenea la explicarea caracterului unor piese de port.

Pomicultura este o îndeletnicire relativ recentă, astăzi în plină dezvoltare în satele Poarta, Sohodol, Șimon, Predeluț și Moeciul de Jos. Fundățenii și șirnenii s-au ocupat intens cu exploatarea lemnului și cu vărăritul, pe care le practică într-o măsură însemnată și astăzi.

Industria țărănești s-au dezvoltat mai cu seamă în partea de jos. Ele privesc în special prelucrarea lemnului (joagăre), măcinatul cerealelor (mori), și, în primul rînd, prelucrarea textilelor (piuă, dîrste și vîltori), a căror producție satisfăcea și nevoile unor sate învecinate, iar uneori produsele erau desfăcute la mari distanțe. În trecut, brănenii mergeau cu lînă, zeghi, dimie și țoale, de preferință la târgurile din Muscel și chiar pînă la Fieni, drum de patru zile dus-întors, cu calul, peste muntele Leaota.

Numărul și varietatea meseriașilor specializați au crescut, mai cu seamă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, aceștia lucrînd însă aproape

numai pentru nevoile satelor brănene (dulgheri, tâmplari, fierari, cojocari, croitori, cizmari etc.), deși unele obiecte au rămas a fi executate și mai departe de către fiecare gospodar pentru trebuințele sale proprii (obiecte și unelte din lemn, opinci, cojoace etc.). Puține sate au lucrat și pentru altele, cum a fost cazul cu cojocarii de la Șirnea și cu opincarii din Moeciul de Jos, care lucrau atît pentru comandă cît și pentru tîrgul săptămînal ce se ținea miercurea în centrul Branului.

Industria casnică textilă, în special prelucrarea fibrelor de in și mai ales de lînă, constituia în Bran, în feudalism și în prima parte a capitalismului, o îndeletnicire generală a femeilor, din rîndul cărora unele produceau și fire țesute din lînă, special pentru a fi desfăcute la tîrguri.

Dintre toate aceste ocupații unele s-au perpetuat pînă în zilele noastre, fie evoluînd în cadrul formelor noi, fie ca fenomene pe cale de dispariție, cum e cazul cu pîuăritul și dîrstăritul, reprezentate în formă arhaică de o singură instalație existentă încă în funcțiune la Moeciul de Sus și de una mai evoluată în Moeciul de Jos.

4. Femeie țesînd la război, în satul Peștera

În urma procesului de industrializare, în special după naționalizarea și creșterea extraordinară a întreprinderilor de la Zărnești, Rîșnov ș.a.m.d., brănenii au pornit cu miile spre aceste fabrici și uzine. Satele de aici și-au schimbat, de altfel, în ultimii ani înfățișarea, datorită construcțiilor noi, așa cum și portul de toate zilele s-a transformat acum sau a fost înlocuit în cea mai mare parte cu costumul orășenesc.

În lumina celor de mai sus, încercarea de reconstituire a portului brănean, cu formele lui vechi cît și cu aspectele mai noi, prezintă un interes de document istoric și, în același timp, o contribuție la cunoașterea unui gen de creație populară, care vorbește în mod concret despre calitățile artistice ale poporului muncitor.

DESPRE CULTURA MATERIALĂ ȘI GENURILE DE ARTĂ POPULARĂ LOCALĂ

Pe lângă port trebuiesc amintite și celelalte creații populare din Bran deoarece prin ele portul ne apare în complexul său real și pentru că și ele se schimbă sau dispar o dată cu vechiul costum, ca o urmare firească a transformărilor social-economice, fiind înlocuite cu creații noi.

Într-o regiune de munte, cu păduri întinse și cu o viață economică specifică crescătorilor de vite, s-a născut o arhitectură caracterizată prin așa-numita « casă cu curte », ocolul pătrat de tip carpatic, căreia i se adaugă și pe care chiar o înlocuiește acum, o arhitectură nouă de influență muntenească.

Arta lemnului, la rîndul ei, a înflorit cu adevărat prin uneltele pastorale și cele utilizate de industria casnică textilă, precum și prin mobilierul sculptat, care atinge realizări artistice de o calitate rar întîlnită în sudul Transilvaniei. La mobilier mai cu seamă sînt de menționat motivele geometrice și simbolice, cum ar fi cel solar și stelar, care se repetă și pe grinzile tuturor caselor vechi țărănești.

Între țesături, se numără zăvasta, care îmbrăca în întregime pereții « casei de față », adică ai odăii dinainte, sarica, procovița, postavul numit « zeghi », desagii, traistele ș.a. De altfel, pe lângă produsele lor, brănenii cumpărau dimie fină din Săcele, în « frîmbe » sau « valuri », și o duceau spre vînzare la Cîmpulung. Pe lângă țesăturile de lînă albe, sau cele vărgate cu negru, sînt foarte frecvente, cu cît ne apropiem de vremea noastră, țesăturile cu un colorit mai bogat, în care domină tonurile calde.

5. Ceramică românească, cu unele motive vechi, care a circulat și în zona Branului

Deși în cele 12 sate ale Branului nu se cunoaște a se fi lucrat ceramică, putem vorbi totuși de o ceramică locală, deoarece Tohanul — cel mai vechi centru românesc de olărit din sudul Transilvaniei, cunoscut pînă în prezent și atestat ca atare pe bază de documente — a făcut și el parte timp îndelungat din satele supuse castelului Bran. Ceramica de uz lucrată la Tohan și folosită pentru gătit pe vatra liberă, cît și pentru conservat sau transportat lichidele, o întîlnim pînă astăzi în toate gospodăriile din zona Branului. Forma acestor vase, cît și decorul lor sobru, lucrat de obicei cu puțină angobă albă și cu smalt verde mai tîrziu, arată o înrudire cu ceramica românească de Dîmbovița — la care întîlnim motive meandrice foarte asemănătoare — și cu unele tipuri de ceramică românească specifică întregului Ardeal, de pildă cu ceramica de Săsciori de pe Valea Sebeșului.

Din interiorul bogat împodobit al caselor vechi brănene făceau parte și icoanele pictate pe sticlă în stil popular, naiv, lucrate în special în Scheii Brașovului, în care se întîlnesc adesea elemente laice, inspirate din viața de toate zilele.

Deși considerat în trecut de către unii istorici de artă drept un gen minor al artei populare, încondeiatul ouălor s-a dezvoltat în Bran la nivel artistic ridicat. Reflectarea naturii și a vieții sociale în ornamentica ouălor încondeiate din zona Branului este un fapt evident. Amintim dintre ornamente: cîrligul ciobanului, furcile, sapele, calea rătăcită etc.

Foarte importantă în zona Branului este apariția unor anumite motive ornamentale de bază în mai multe genuri de artă populară. Se observă de exemplu că motivul solar și cel stelar, care apar în sculptura în lemn, revin stăruitor în numeroase variante, în motivele încondeiate pe ouă. De asemenea, întâlnim ca cel mai frecvent motiv de cusătură pe ie, cu funcție de delimitare a câmpilor ornamentali, așa-numitul « șebac » sau « ghinar », care apare și pe ouăle încondeiate. Acest fapt își află explicarea în substratul realist al artei populare, în orientarea gustului popular spre natura înconjurătoare și spre viața socială, pe care motivele o redau sau o sugerează.

PORTUL POPULAR

1. *Caracteristici generale, structură și dezvoltare istorică*

Portul popular din Bran relevă de la început anumite trăsături caracteristice de bază ale costumului popular românesc, în primul rînd aceea a unității structurale și chiar materiale, aparentă mai cu seamă la costumele românesc din zonele de munte sau din imediata lor apropiere. Explicația acestui fenomen constă în generalizarea ocupațiilor (mai ales creșterea vitelor și lemnăritul) pe zone întinse, apoi în materia primă și în tehnicile folosite pentru prelucrarea fibrelor, în care apa joacă un rol atît de important, cît și în condițiile climaterice, pentru care oamenii și-au adaptat costumele.

Condițiile locale specifice zonei Branului, dezvoltarea unor meșteșuguri și industrii țărănești, utilizarea unor noi materiale și coloranți, conviețuirea cu alte naționalități sau intensificarea relațiilor cu diferite zone vecine se reflectă desigur și ele, în cazul portului brănean, în această diferențiere față de portul popular românesc în general.

Pornind de la acest punct de vedere, evident că nu ne poate satisface explicarea asemănărilor și deosebirilor portului popular al unor zone învecinate numai prin ceea ce se numește adeseori, cu un termen generic,

I. Fotă cu pulpane și brăcii

împrumut. Starea de contiguitate imediată joacă desigur un rol de seamă. Important în aceste întrepătrunderi este însă, fără îndoială, preluarea treptată, asimilarea și — apoi — am zice valorificarea creatoare în costumul local a unor elemente eterogene.

Costumul popular brănean, care pînă de curînd nu s-a bucurat de atenția cercetătorilor, se prezintă ca un costum cu specific propriu. Acest specific rezidă atît în structura sa, în care distingem piese de port de o formă aproape necunoscută, cît și în calitățile artistice ale unora dintre piese. Asemănările pe care le are portul celor trei sate din Branul de Sus (Fundata, Fundățica, Șirnea) cu costumul muscelean se explică prin caracterul unitar al modului de viață și prin relațiile intense dintre cele două zone. Aceste asemănări privesc structura costumului, unele ornamente și numiri care se explică pe de o parte prin fondul străvechi comun, iar pe de altă parte prin influențele și relațiile reciproce, în ambele sensuri desfășurate peste Carpați. În acest proces un rol important l-au jucat « ungurenii ».

Reconstituirea vechiului costum se poate face, din cauza lipsei documentelor, doar pe baza unor mențiuni ce se află în Arhivele Statului din Orașul Stalin și mai ales a referințelor celor mai bătrîni locuitori. Acestora li se adaugă analiza științifică a pieselor din colecțiile muzeale.

Poate că una dintre cele mai importante calități ale costumului brănean o constituie armonia sa generală, fiecare piesă cîștigînd în valoare prin asociere cu celelalte. În general, atît la femei cît și la bărbați, piesele au o croială largă, ceea ce face ca — deși urmărind normal silueta corpului — să-i dea un aer degajat, de sculptură modelată în planuri mari. Cămașa lungă și largă se potrivește astfel cu cioarecii largi și lungi, care formează multe încrețituri. La acestea se adaugă însă detalii sau ornamente care pun în valoare formele, sau dau accente de suplețe, prin direcția verticală a liniilor, cum este cazul vîrgilor late, țesute la marginile pînzei din care se fac cămășile bărbaților. Aceeași funcție decorativă o au vîrgile late din fotele femeiești, cît și ornamentele în rîuri de pe ii. În cazul ornamentelor, culorile calde, de roșu și portocaliu, dau costumului viață, în raport cu fondul general închis al fotelor sau în raport cu culoarea pieselor mari lucrate din lînă.

Schimbarea condițiilor economico-sociale a determinat introducerea unor materiale noi, a unor ornamente și detalii de croiuri, care au dus la crearea unor piese distincte față de cele existente. În procesul istoric al dezvoltării costumului brănean se constată o evoluție continuă, lentă în trecut, care devine tot mai accentuată cu cît ne apropiem de zilele noastre, atît în elementele costumului, cît și în rosturile sale în general.

În fine, trebuie să arătăm și faptul că structura portului din Bran ne dezvăluie un mai mare număr de piese și o mai mare varietate de forme față de cel muscelan, de la care probabil că a împrumutat însă unele piese, cum ar fi marama de borangic, și sub a cărui influență s-a dezvoltat în bună parte procesul de amplificare a cîmpilor ornamentali.

2. Portul femeiesc

Vechiul costum femeiesc, care într-o bună măsură s-a menținut, ca structură, din feudalism pînă astăzi, se compune din ștergarul purtat peste căița care acoperă părul capului împletit în coade și adunat în concii (femeile mai tinere și fetele purtau chiar și pălărie neagră de postav sau fetru); urmează ia cu unele tipuri de croi cu totul aparte, poalele strînse în briul roșu de lînă lat de 15 cm, pentru a forma o siluetă zveltă, iar peste acestea fota încinsă cu brăcii. În picioare se purtau tureci și călțuni de lînă, peste care se încălțau opincile legate cu nojițe din păr de capră sau din lînă. Peste ie, femeile mai tinere purtau tunica, iar cele vîrstnice lăibărica de zeghi.

În evoluția portului femeiesc din Bran se pot determina, pe baza informațiilor și a datelor culese, trei etape mai importante. Pînă la 1880, femeile căsătorite purtau pe cap bariș, peste care legau cîrpa, iar cele bătrîne ștergare țesute din cînepă și bumbac, și care mai tîrziu se făceau și din borangic, sau erau cumpărate de la Rucăr ori din tîrgul Branului. Căița pare a fi o piesă purtată încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, sub ștergar, în loc de bariș sau batic. Nevestele tinere purtau și ele ștergare, dar numai la horă, cînd zborul ștergarelor dădea un efect plastic deosebit. Iile erau fie de tipul celor cu mînci lungi de 2,5 m, o formă unică, fie cu mînci cu obinzica întoarsă. Fota era croită dintr-o țesătură lungă de 5 coți și lată de 75 cm, și se cusea cu încreșturi la spate. Cele două capete, bogat ornamentate și numite « pulpene », se încingeau totdeauna în față, petrecîndu-se unele peste altele.

În jurul anului 1900, în portul femeiesc apar unele elemente noi, atît în croi, cît și în ceea ce privește materialele, scurtîndu-se fotele, care mai înainte se făceau din doi lați de pînă (în total nouă coți) și care ajungeau pînă aproape de glezne. Începe să dispară pălăria din portul nevestelor și apare în schimb, pentru timpul friguros, broboada. La ii se schimbă forma mîncilor (pumnașii devin mai lați de exemplu) și încep a se amplifica ornamentele, cărora li se adaugă, pe lîngă motivele cusute cu lînică și cu

arnici, paiete (« fluturi ») și mărgel. Peste ie se poartă lăibărica de catifea (numită « carachioi »), ornamentată cu mărgel și cu fir de aur. Bătrânele continuă să poarte pieptar și cojocel, iar în vecinătatea Muscelului se poartă mintean; apare, în câteva sate, fota strîmtă, care a continuat a se purta pînă la cel de al doilea război mondial, paralel cu cea neagră. Această fotă strîmtă se mai poartă și astăzi, în special la Șirnea și Fundata, în celelalte localități păstrîndu-se vechea fotă largă, tipic brăneană.

Cu 20—30 ani în urmă, în portul femeilor au intervenit schimbări în sensul amplificării la maximum a cîmpilor ornamentali atît la ii cît și la fote, încît toată suprafața mincilor și pieptului, ca și a fotelor, tinde să se înfățișeze tot mai mult ca un cîmp înflorat, în care culorile puternice și cele deschise iau locul celor mai temperate din trecut. Se poartă adesea fustă în loc de fotă, renunțîndu-se la vechiul brîu roșu lat, iar în picioare ciorapi, ghet și pantofi. Pe deasupra, între 1900—1918, se purta iarna « ghebuța », iar mai tîrziu « mantălu » de postav, lucrat de croitori. Materialele produse de fabrică și răspîndirea coloranților sintetici, care pătrund la sate, contribuie la dezvoltarea aceasta.

Între Branul de Sus și Branul de Jos constatăm în general o evoluție diferită, în sensul că satele de jos, din apropierea centrelor industriale, trec direct de la vechiul port la cel orășenesc, în timp ce sus, la Șirnea și Fundata, costumele femeiesc evoluează mai lent și se apropie de cel muscelan, în transformarea lui, tocmai datorită legăturii directe cu Rucărul și Cîmpulung.

Se cuvine să stăruim asupra evoluției morfologice și asupra calităților artistice ale pieselor costumului femeiesc, la piesele de bază cel puțin, căci numai astfel e posibilă o bună cunoaștere și înțelegere a portului.

Din gâteala capului ștergarele lungi, cu frumoase alesături, lucrate fie din pînză subțire, fie din borangic, sînt cele care rețin atenția și conferă costumului o distincție specială. Ele erau purtate de către femeile căsătorite, peste căița de postav colorat, legată sub bărbie, și care avea pe marginea de deasupra frunții — la cele tinere — cîte zece ciucurei din lînică viu colorată și mărgel. Vechiul ștergar brănean era lucrat din pînză de bumbac, cu vârgi alese numai la capete; el se purta cu un capăt la spate, iar celălalt se învîrtea de două ori peste cap și se ducea apoi peste umărul drept, apărîndu-ne astfel ca o vălitură de veche tradiție. Mai demult, sub ștergar, se puneau gimbir cu posomanț. Căița, gimbirul și barișul erau numite cu un termen generic « legători » și constituiau un semn distinctiv al femeilor măritate. După căița, a început a se purta barișul, peste care se puneau mai ales cîrpe negre sau cafenii. Fetele umblau cu capul descoperit; rare-

6. Ştergar (maramă) cu cîmpul cu alesături, iar la capete cu motive mari de fagure, în care întîlnim ornamente florale stilizate (sec. XIX)

7. Ștergar (maramă) cu cimpul învârgat, iar la capete cu alesături (sec. XIX)

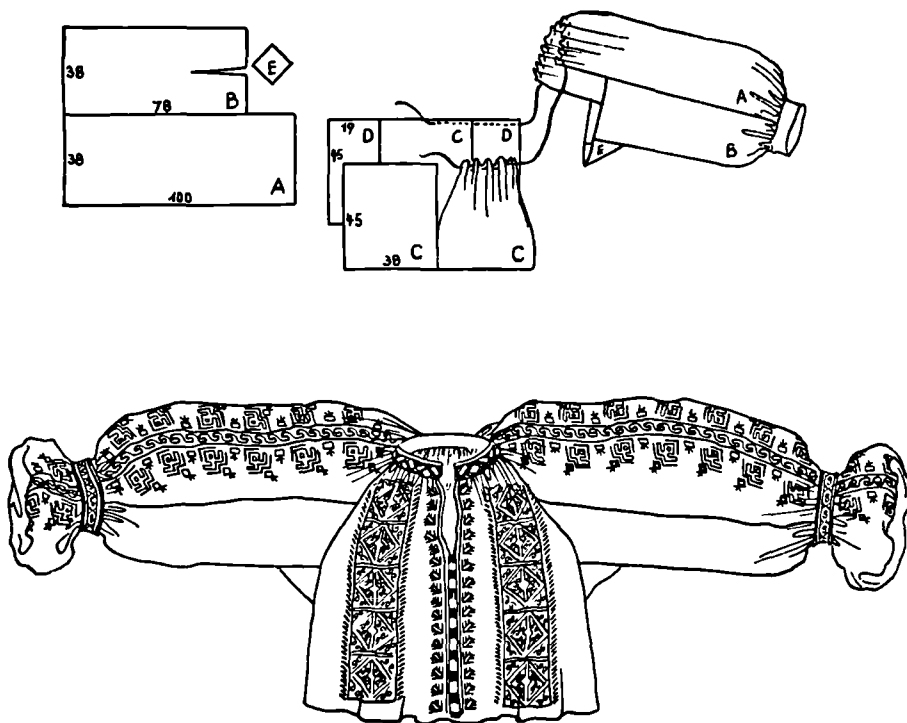
ori, și numai mai târziu, au început a purta cîrpe și baticuri, legate la spate și lăsînd să atîrne un colț lung pe spate. Pe sub bărbie, în acel timp, se lega ștergarul, mai ales de către femeile bătrîne, purtînd și ele, de obicei în zilele de lucru, cîrpe negre cu ciucuri. Broboada din lînă sau cea plușată se poartă iarna. La gît și pe piept, fetele și chiar femeile tinere, purtau pînă la începutul secolului al XX-lea salbă, în special în Branul de Sus.

Piesa care constituie însă una din creațiile cele mai valoroase din portul brănean este incontestabil ia. Ea s-a bucurat în toate epocile de atenția țărăncii muncitoare care a îmbogățit-o cu elemente noi, atît în croi, cît — mai ales — în ornamentică. Totuși, cu toate prefacerile acestei piese, cîteva elemente de structură, rezultate din croi, se păstrează de-a lungul veacurilor, cum ar fi pornirea tuturor elementelor componente (ciupage, spate, mîncei) din jurul gîtului, unde se întîlnesc încrețindu-se pînza.

În această privință analiza morfologică a iilor ne arată clar calea dezvoltării acestor piese, începînd cu cea mai veche formă de ie fără guler, cu un șir de încrețituri strînse pe un fir sau două de ață. Mînceile sînt, la fel, terminate cu pumnași la care încrețiturile sînt doar prinse în cîteva ornamente mari brodate deasupra. Forma următoare e aceea a iilor cu guler și cu pumnași aplicați pe încrețitură, apoi iile cu pumnași întorși.

Ia cea mai interesantă, unică în sudul Transilvaniei și semnalată pînă acum numai în Țara Vrancei, este desigur ia cu mîncea răsucită, avînd lungimea de 3—4 coți. Ultimele piese s-au mai găsit, la sfîrșitul secolului trecut, la Sohodol (Branul de Jos). Croiul ciupagelor și al spatelui este cel obișnuit, și la aceste ii, în timp ce mîncea are nu numai dimensiuni, ci și forme ciudate. Mîncea propriu-zisă, pe lîngă faptul că este foarte lungă, se face tot mai îngustă în jos și este ornamentată cu un șir îngust de broderie, care urmează forma în spirală a mînecii, șerpuindu-se în jurul brațului. Deasupra mînecii, această ie are o altiță formată dintr-o bucată separată și brodată cu trei rînduri de șire orizontale; în plus, un clin deasupra, între altiță și ie, iar dedesubt o înnăditură. Pe piept și în jurul mînecii largi coboară șerpuind două dungi brodate în genere cu verde și cafeniu.

Cele mai răspîndite ii bătrînești au fost cele cu obinșica întoarsă la mîncei. Țesute din pînză de in, cînepă sau bumbac și cusute cu lînă, aceste ii cu croi larg aveau gura în față, formată la încheierea celor două ciupage, iar sub braț un petecuț pătrat, numit « bucățuie ». De remarcat că pînza veche fiind îngustă, i se adăuga dedesubt « aldoaia » sau « oclada », pentru a se putea face mîncea largă. Cîmpii ornamentali se desfășoară în față, de-a lungul mînecii, pornind din guler, apoi pe piept în jos. La început, iile aveau un singur rînd de șire, trecîndu-se apoi la trei rînduri. Motivele

8. Ie bătrînească cu obinzica întoarsă

A — minciile, B — aldoafa, C — ciupagele, D — nadă la ciupagul din spate, E — bucătuie

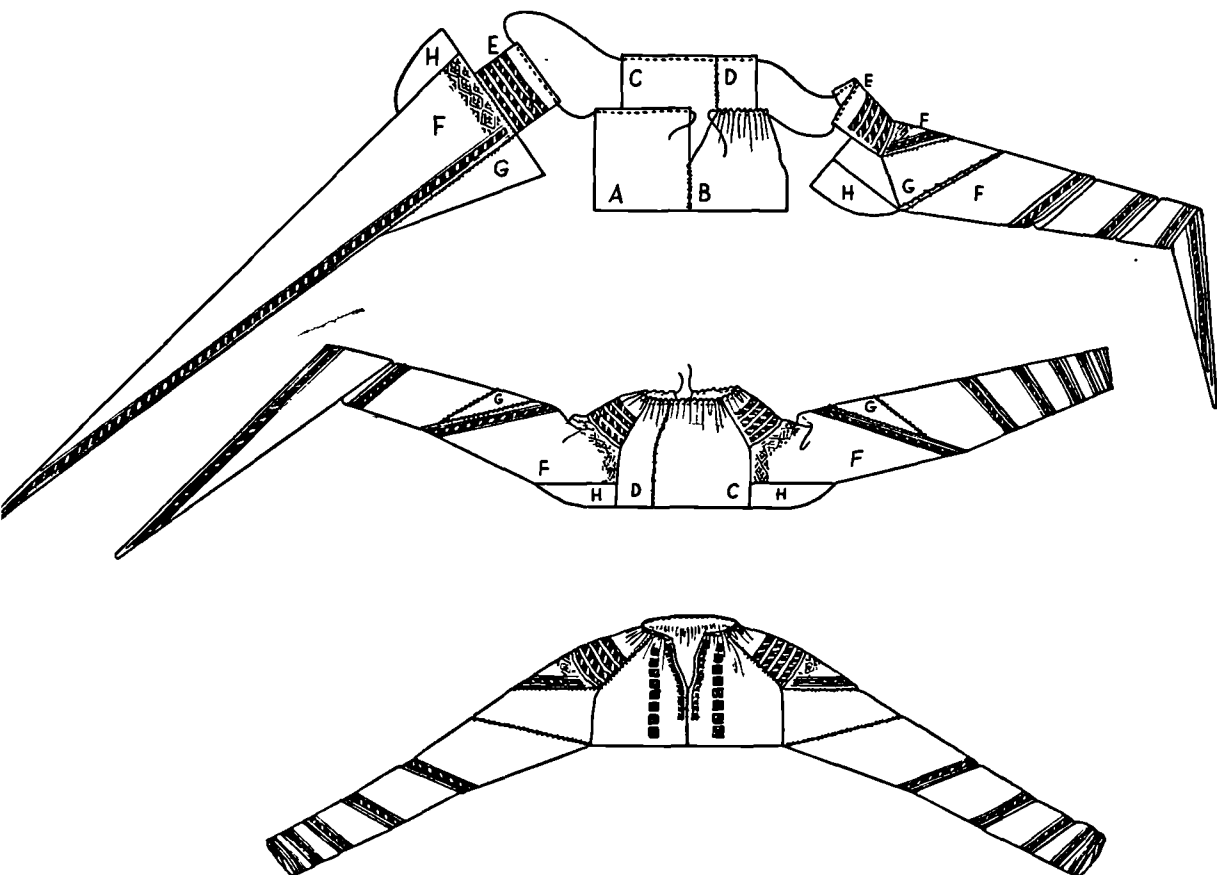
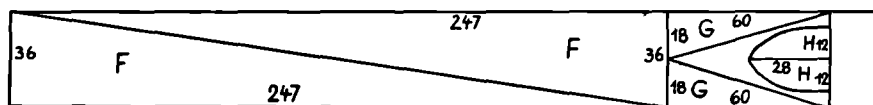
erau cusute mai mult cu negru și umplute. De regulă, pe obinzica întoarsă se coseau același fel de motive ca și pe mîneacă în jos. De obicei șirul din centru avea forma unui lanț format din cîrlige sau zăluțe, numit șebac.

Altă ie, tot veche, este cea cu obinzica dreaptă, în genul unei manșete late, brodată. La acest tip de ie, motivele se amplifică și mai mult, acoperind toată suprafața mîneclilor și a celor două ciupage din față.

Mai rar, s-au găsit (de exemplu la Moeciul de Sus) chiar piese la care treimea superioară a ciupagelor din față, sub obinzica gulerului, este brodată pe încrețitură, avînd în acest caz gura ieii în stînga.

Se pare că « iile sugușate », adică strînse jos la mîneci, se află la originea iilor mai noi, zise « cu fuduli » sau « fuduri », adică cele cunoscute în general sub denumirea de ie cu foduri. Locul unde mîneca era sugușată se chema « mutu », fiind brodată pe încrețitură sau avînd o alțiță aplicată.

40	A	B	C	D	20	E
					20	E
	36	36	36	14	27	

9. Ie cu mineca răsucită

A și B — clupagele din față, C — spatele, foaia întreagă, D — spatele, jumătate foaie, E — altăță, F — minecă, G — clinul minecii, H — năditura la spate, la marginea minecii. Piesă foarte veche (Muzeul Brukenthal, Sibiu)

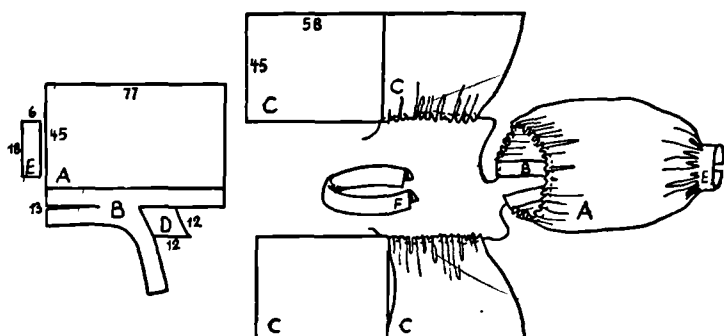
II. Cusătură făcută cu lină neagră și roșie, fir de aur și argint
la ia bătrânească cu obinzica întoarsă. Rîuri de pe minci (a),
cusătura pe ciupagul din față pe lingă gură (b) și pe ciupag în jos (c):

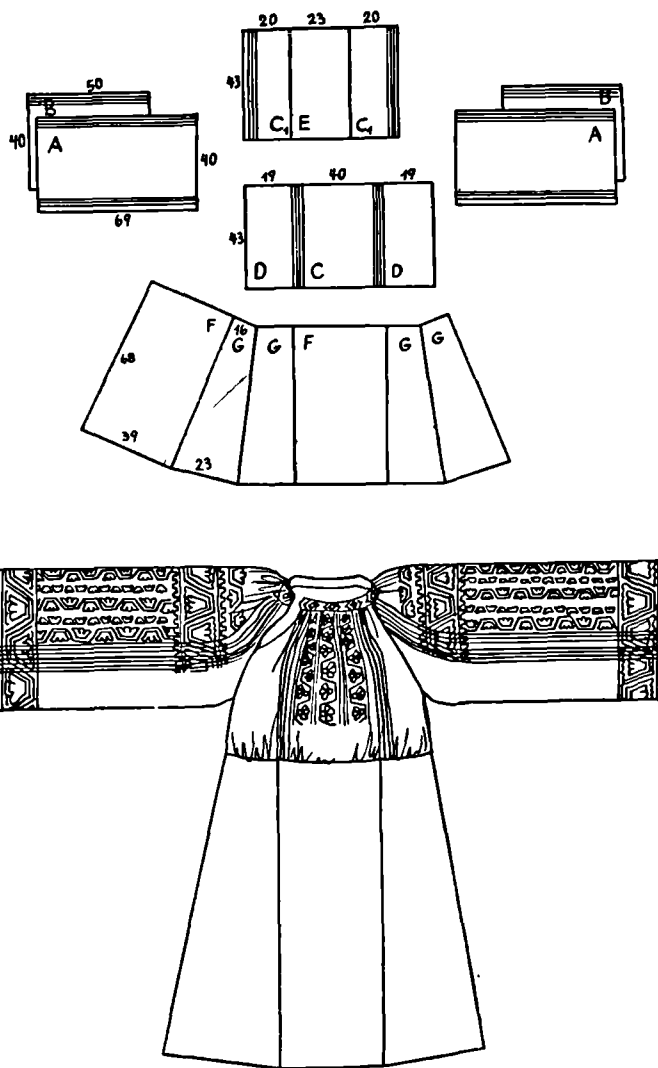
În general și aceste ii păstrează caracteristicile celor dinainte, cu deosebirea că alături de motivele ornamentale vechi, cu caracter geometric (cum ar fi cîrligonții, zalele, rațele ș.a.), apar și motive ornamentale noi, florale, mai întîi pe mîneci. De fapt, observăm că aici totdeauna elementele noi apar pe mîneci, atît în croi, cît și cele de natură ornamentală.

În croi, la cu mîneacă largă, de dată mai recentă, țesută din bumbac sau pînză subțire, se încheie tot de mînă cu « inglița », ea are în locul « mutului » un șinor cu care se poate strînge. Din această ie a derivat forma cea mai nouă, din zilele noastre, cu mîneca dreaptă, largă, cu motive cusute pe umeri (altița) și din care coboară numeroase șire late, pînă la extremitatea mînecii, care la rîndul ei se termină cu o bandă de motive de jur împrejur. Aceste

10. Ie bătrînească cu ciupagele din față brodate pe încrețitură

A — mînecele, B — aldoaia, C — ciupagele, D — bucățile, E — manșetă, F — guler

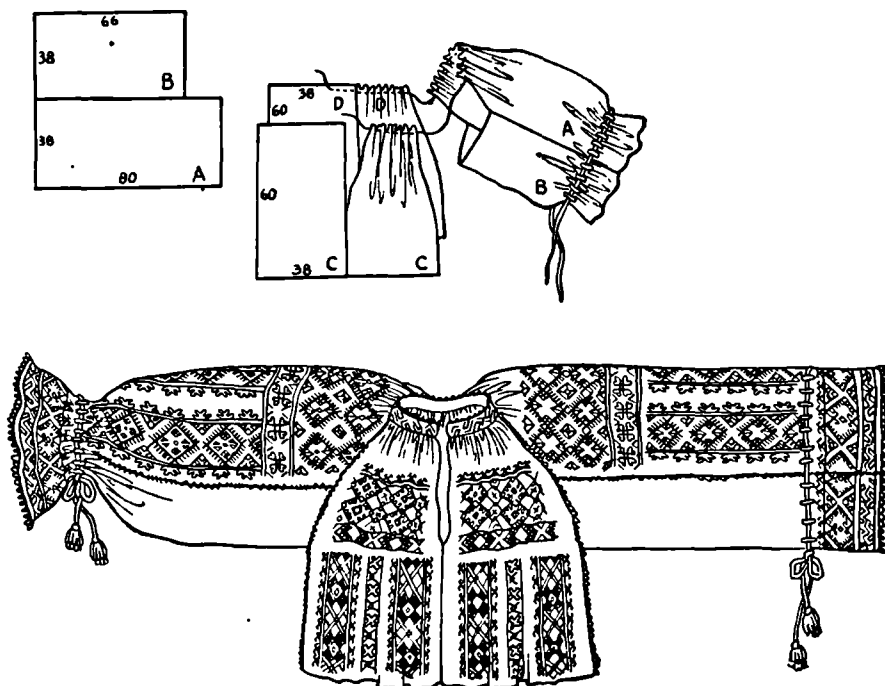

11. Varianta cu mâneca liberă

A — minciile, B — aldoaia, C — mijloc la ciupagul din față, C₁ — margini la ciupagul din spate, D — năditură la ciupagul din față, E — mijloc la ciupagul din spate, F — cele două foi drepte la poale, G — patru cîini la poale

ii au de cele mai multe ori gura în față, dar la unele piese se face și lateral, acestea din urmă fiind destinate mai ales pentru femeile cu copii de alăptat. Gulerul acestor ii, la formele cele mai recente, este înlocuit cu un

12. Varianta cu mineca strinsă cu șnur
A — mânecile, B — aldoia, C — ciupagul, D — spatele

șinor pe care se strâng încrețiturile. Este o revenire curioasă la forma primară, datorită probabil faptului că ea este astfel mai lejeră.

Poalele la iile mai vechi erau cusute de partea inferioară a iei și se compuneau din două foi drepte (una în față, alta în spate) și din patru clini mari, în părți. La iile de tip nou, poalele se poartă ca piesă separată, în gen de fustă. Poalele noi au, în orice caz, totdeauna, în partea de jos, de jur împrejur, rîuri brodate, ce se văd sub fota care se poartă ceva mai scurt. Mai înainte vreme, poalele se făceau din pînză numită de « groasă » (urzit bumbac și bătut cîneapă), sau din pînză de in, zis « flos », pentru portul zilelor de lucru.

În privința ornamentelor de pe ii, ceea ce ne reține atenția în primul rînd este coloritul de bun gust, pe fond negru sau cafeniu, încălzit și reliefat cu umplutură de roșu, galben, auriu și argintiu; apoi, unitatea de compoziție, chiar atunci cînd ornamentele se amplifică la maximum. De mare interes artistic considerăm că este procesul de transmitere a unor motive

vechi brodate, în ornamentica ouălor încondeiate; anume acele rîuri late, numite « șebace » sau « ghinare » care, atît pe ii, cît și pe ouă, au rolul de a delimita și orienta cîmpii ornamentali, precum și de a-i îmbogăți în același timp. Aceste șebace au contribuit chiar la a potența procesul de dezvoltare a compoziției ornamentale noi.

Fota constituie cea de a doua piesă care determină caracterul specific al portului brănean, fiind de o factură locală precisă, diferită de fotele din Muscel și din alte zone. Ca formă și dimensiuni, fota de Bran zisă cu « pulpene », generală în toată zona, este dreptunghiulară, fiind odinioară formată din două foi înădite de-a lungul, orizontal. Țesîndu-se mai tîrziu în războaie în cinci ițe, cu spata mai mare (de 20—22 de păpuși), s-a lucrat dintr-o singură foaie. Fota are trei părți: « vînătul », și cele două pulpene. Vînătul este partea de la mijlocul foii, de culoare neagră, și care vine purtată la spate; iar cele două pulpene, late de circa jumătate metru fiecare, se încing în față, formînd capetele foii cu vârgi realizate din băteală. Urzeala este din ațică neagră, mai rar din lînă toarsă subțire și vopsită negru cu coajă de « anin » (arin), pe care toți brănenii o aduceau din cele mai vechi timpuri de la Moeciul de Jos, din vale. La băteala din lînă țigaie, vopsită pentru pulpene în diferite culori, domină roșul. În urzeală, la cele două margini, sau obligator cel puțin la partea care vine dedesubt, se urzesc fire roșii, care formează jur împrejur un ornament continuu, de vargă în cinci dungulițe, numite « mînji ». Bătrînele își amintesc că mai demult se purtau « fote roșii », care aveau doar cîteva « hire brăzdate » de altă culoare, în față, pe pulpene. Roșul este — în ornamentica fotelor — culoarea dominantă, pe lîngă care verdele, galbenul, albastrul și — începînd cu finele secolului al XIX-lea și crescînd în timp — firul de aur, apar grupate în dungi verticale dispuse simetric și formînd grupe alternative. Cele două pulpene se poartă, cînd una cînd alta, deasupra. Aceasta însă nu la întîmplare, ci una se purta numai în zilele de lucru, iar alta — cea mai frumos lucrată — în sărbători și la nunți.

Fota, cu vârgile de « mînji » care formează parcă un chenar, cu cele două pulpene colorate petrecute în față, pe fondul negru, și cu întreaga suprafață animată de țesătura în ochiuri, creează efecte dintre cele mai reușite din punct de vedere artistic.

Față de Muscel, fotele vechi din Bran se deosebesc în primul rînd prin lărgimea lor (5 coți, adică 3,70 m), apoi prin faptul că în Bran fotele se încrețesc la spate, cît și printr-o mai mare simplitate și distincție.

La Șirnea și la Fundata, cu excepția bătrînelor, femeile poartă și fote strîmte, de tip muscelian, care s-au introdus aici după anul 1900.

De prin anul 1930 a început a se ornamenta întreaga suprafață a fotei cu motive geometrice, apoi florale, folosindu-se întâi lână vopsită, după aceea mătase și fir de argint (zis «genel») sau de aur (zis «mitație»). Adeseori aceste fote, mai ales pentru mirese, în satele din Branul de Sus, sînt cumpărate din târgul de la Cîmpulung-Muscel. Fusta sau foile de postav se poartă azi aproximativ de către o treime din populația de femei tinere, chiar în zilele de sărbătoare, cu ie sau cu bluze obișnuite. De reținut că și aici, la sfîrșitul veacului trecut, se purta de către mirese androcul, de tipul celui întîlnit în Țara Oltului, așa cum și pălăriile bărbătești purtate de fete ne amintesc de cele observate pînă în zilele noastre în zona Făgărașului, la Drăguș.

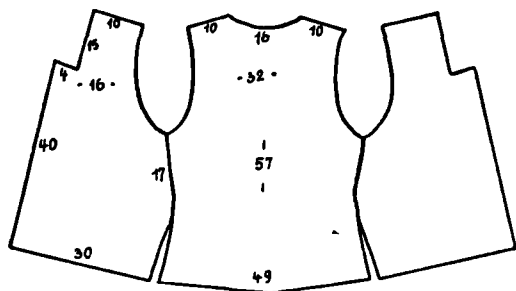
În ultima vreme fotele vechi cu pulpene sînt purtate numai de către bătrîne. La femeile tinere, dungile acestor fote sînt mai late și formate din motive cu caracter geometric, dispuse prin alternanță. De la acestea trecerea se face la fotele cu întreg cîmpul ornamentat, de cele mai multe ori cu motive geometrice, care formează compoziții ample în gen de covor. Motivele sînt adeseori mari, de formă romboidală, dispuse de data aceasta în dungi orizontale, alternîndu-se cu un șir de motive în zigzaguri mari. Uimitoare prin bogăția ornamentală sînt fotele care se lucrează în zilele noastre, și la care motivele geometrice continuă a fi cele mai frecvente, alături de cele florale, de mari dimensiuni, care s-au încetățenit și ele. Alături de iile cu piepții și mînecele aproape în întregime acoperite cu broderie, fotele acestea constituie mîndria brăncencelor, ca și a tuturor celor care se bucură de faptul că arta populară înflorește, în forme noi, în condițiile vieții actuale.

Peste poale, femeile se legau cu brîul roșu, lat de 15 cm peste care se punea fota, încinsă apoi și ea cu brăcii.

Încălțămîntea a evoluat de la opinci, călțuni, tureci de pănură ziși și cioareci, la ciorapi tricotați, ghetе și pantofi. Ciorapii vechi de lînă erau și ei cu dungi colorate (stînjeniu, verde, cafeniu), iar peste ei, la fete și femei tinere călțunași, cu flori (roz, verde, roșu).

După pieptarele din piele, înfundate și ornamentate cu motive florale, lucrate la Șirnea—unde în trecut a fost un centru important de cojocărit—s-au purtat un fel de veste numite tunici sau laibărîci. Cele vechi aveau croiul drept, cele noi se făceau din stofă mai fină ori din catifea, cu croiul puțin evazat și garnisite jur împrejur cu «țop» (panglică de mătase) și chiar cu șnur. De obicei nu se încheiau în față, pentru a se vedea pieptul brodat al iilor, iar atunci cînd se încheiau cu copci aceasta se făcea numai în partea de jos, ca să valorifice și bustul.

Scurteica era o piesă — apărută în secolul al XIX-lea — tot fără mîneci, mai largă și mai lungă, pentru iarnă, purtată de femeile chiabure, lucrată din

13. Lăibărică cu «țop», lucrată din catifea neagră și tivită cu panglică de mătase portocalie sau galbenă

«anglaz» (atlas — mătase), căptușită și garnisită cu blană de iepure. Scurteica este originară probabil din Scheiul Brașovului. Se purta de către mirese, apoi de către femeile tinere, la sărbători mai importante. Altădată și la Bran, ca și în alte zone, miresele bogate mergeau la cununie cu cojoc, iar cele mai sărace cu «bundă de zeichi». Ca îmbrăcăminte, tot de influență brașovenească, în satele de jos (în special la Bran — Poarta) se folosea «vizita», o haină cu mîneci, încheiată cu nasturi mari și aplicații de catifea. Mînteanul, asemănător cu haina obișnuită a bărbaților, se poartă numai la Fundata de către femeile bătrîne. Tot cele înstărite, au purtat la sfîrșitul secolului al XIX-lea în zilele de sărbătoare «ghete cu țuc», adică cu tureac înalt

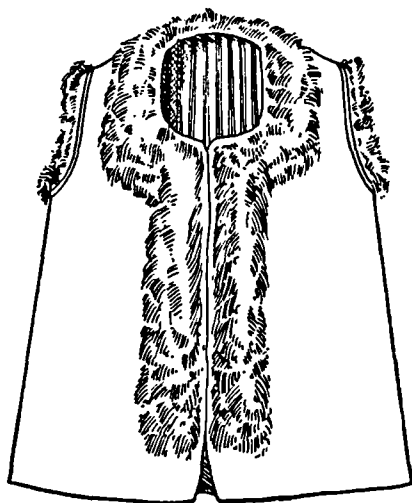
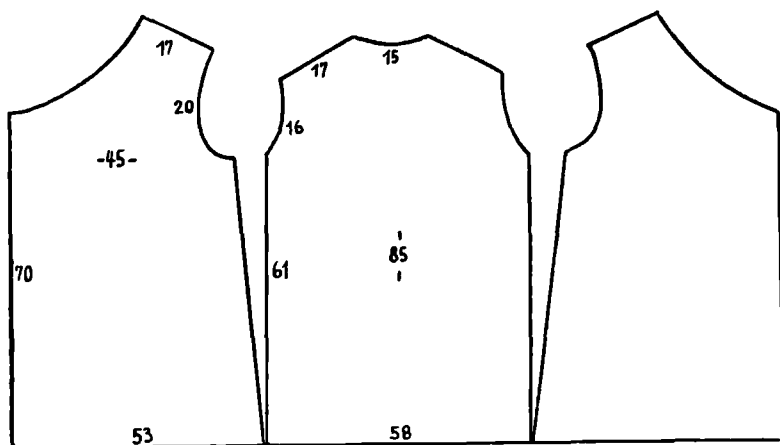
și cu elastic în părți, iar după aceea, înaintea primului război mondial, ghetă încheiate cu nasturi în părțile laterale.

Lista pieselor de îmbrăcăminte de origine orășenească, din ultima parte a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, este destul de mare. Ea cuprinde în special piesele ce se îmbracă peste ie și fotă, cît și încălțămîntea.

Farmecul și calitățile artistice ale portului femeiesc brănean rămîn, în orice caz, cele pe care le conferă iile și fotele împreună cu ștergarele.

3. Portul bărbătesc

Portul bărbătesc ne apare mai redus ca număr de piese și mai puțin schimbat în decursul timpului. Nu înseamnă totuși că el e static, deoarece

14. Scurteică din atlas negru, garnisită cu blană de iepure

schimbarea modului de viață, ca urmare a apariției unor condiții economice diferite, cum ar fi de exemplu restrângerea pășoritului în secolele XIX—XX și dezvoltarea altor îndeletniciri (de pildă lemnăritul) au determinat schimbări și în portul bărbătesc.

La bărbați, purtatul chicii sau al pletelor era, pînă pe la 1900, un obicei general, așa cum a rămas azi mustața la ciobani. Pe cap purtau «căciulă cu fund și cu gurgui», mai ales ciobanii, iar vara «părălie țuțuiească»

(pălărie sibienească). Cămășile erau cu mâneci largi, fără rîuri, din pînă de « flos » sau de « groasă », cioarecii sau ițarii erau cusuți de mînă din dimie, adeseori nedată la pîuă, peste cămașă se încingea « cureaua lată » de 12 cm, în care se țineau banii, amnarul, cremenea, iasca, briceagul, punga din piele de berbec etc. Ciobanii se mai încingeau peste cureaua lată și cu « praștia », o curea îngustă și lungă de 3—4 m și bătută cu ținte. Ea avea aspectul unui șarpe. În picioare purtau obiele, călțuni din dimie albă și opinci din piele de vacă legate cu nojițe de păr din coadă de vacă sau din coamă de cal.

Pe deasupra, bărbații purtau laibărică de zeghi, zeghioi sau, dacă era mai frig, zăbun, iar sărbătoarea, pe timp frumos — în special în Branul de Jos — îmbrăcau ilicul, o haină țesută în « figuri » din bumbac răsucit, cusută cu « sucite » și ornamentată cu aplicații de găitan negru.

Pieptarul, cojocul, sarica de lînă și gluga constituiau, în general, piese din portul păstoresc de munte, în timp ce zeghea era purtată de toată lumea, în sate.

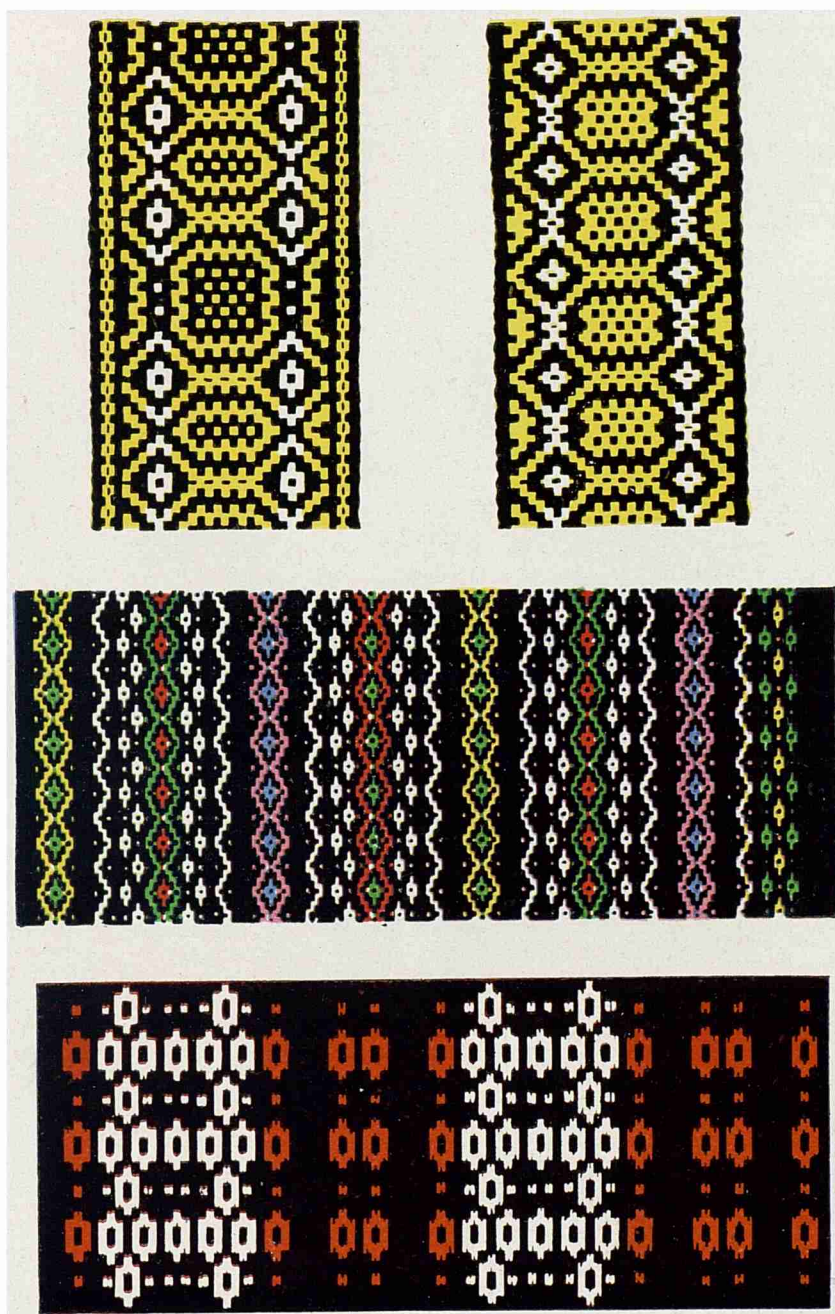
Din această enumerare a pieselor de port bărbătesc reiese clar faptul că avem de-a face cu un port păstoresc, în care toate piesele, pînă aproape în epoca noastră, erau confecționate din materia primă aflată la îndemînă și de la care își trăgeau numirea chiar și piesele de port. Interesant este faptul că, deși piesele au rămas aceleași ca numire, unele și-au schimbat total înfățișarea, atît prin forma și dimensiunile croiului, cît și prin materialele din care sînt confecționate. În același timp s-a manifestat tot mai mult tendința de a le ornamenta, parcă anume pentru a forma o unitate cu costumul femeiesc.

Simplitatea portului bărbătesc nu e lipsită de frumusețe, dacă luăm în considerare ansamblul costumului și felul în care îl poartă brănenii. Pe fondul alb al cămășilor și cioarecilor, culoarea « sîrbă » sau neagră a pieselor de lînă dă costumului bărbătesc un stil ce-l distinge de al săcele- nilor și mărginenilor, în primul rînd prin mai multă suplețe.

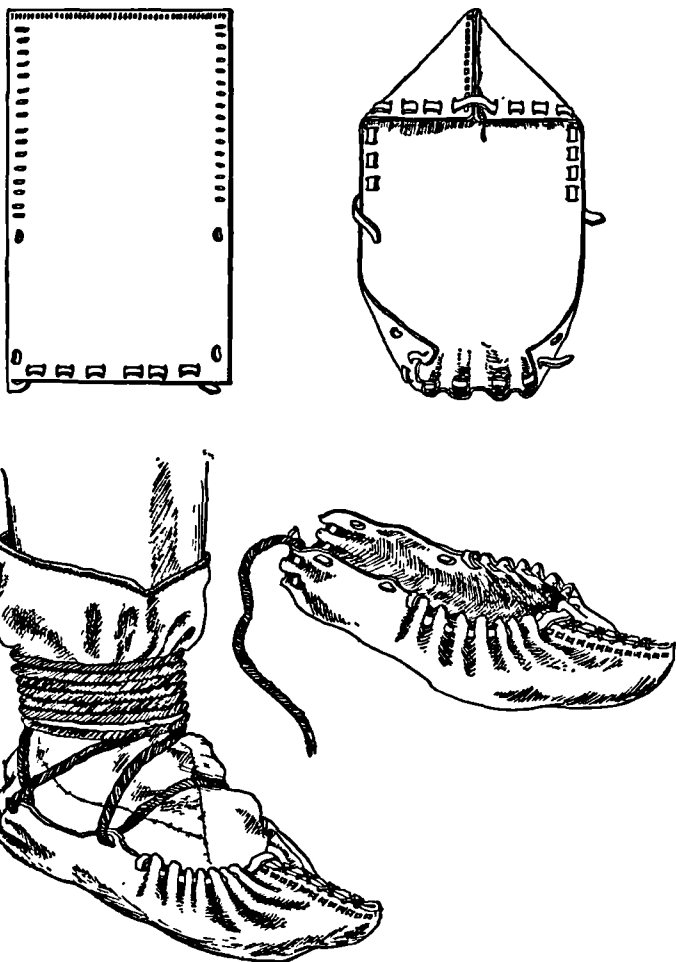
Chiar luate separat, în structura lor morfologică, dar mai ales în dezvoltarea istorică, cîteva piese din portul bărbătesc sînt extrem de interesante.

Opinca brăneană, confecționată din piele tăbăcită, de vacă, cu ciocul puțin ridicat în sus, are și unele elemente artistice, cum ar fi șirul de orna- mente în formă de x, pe muchea ciocului.

Cămașa veche bătrînească, lucrată din pînă de in, avea croiul drept și mincile largi. Se compunea din « trup », iar mincile erau formate din

III. Modele de țesături brănene de pe desagi și traiste

15. Opincă brăneană

cîte două foi fiecare, patru clini mai scurți și doi clini lungi. Cămășile din pînză de bumbac aveau același croi, cu singura deosebire că se pune la partea de sus a trupului o căptușeală zisă «căptuf»; mînecele se făceau și dintr-o foaie și jumătate. Cămășile «cu găurele» sînt de același tip, numai că au un ornament mai simplu, pe mîneci și jos la poale, format dintr-un șir de găurele. Încă mult înainte de primul război mondial s-au încetățenit «cămășile cu mărgini și flori», mărginiturile fiind dungile galbene

realizate prin urzeală subțire, din bumbac de culoare galbenă sau portocalie, la cele două laturi ale pînzei. În genere aceste cămăși erau cusute de mîna cu un fel de cheiță numită « strînsoare », iar gulerul aplicat era brodat, ca și mîneca și poalele cămășii. Ornamentele s-au amplificat și aici, la guler, mîneci și poale, unde — pe lîngă marginile galbene ale pînzei — se făcea o broderie lată și, de curînd, chiar colțișori.

De la acest tip de cămașă, cu variantele amintite, trecerea se face spre cămașa cu mîneca adunată în obinzie de la care apoi se ajunge la un tip cu totul nou, acela al cămășii cu obinzie la mîneci și cute pe piept. La aceasta avem două foi în față, două în spate, mîneci cu aldoaie, obinzie la mîneci, guler lat întors, doi clini, platcă pe umeri și o serie de cute pe piept, pe lîngă gura cămășii în jos. S-ar putea să fie o cămașă de influență săsească, mai bine zis provenită de la oraș, folosită mai ales pentru muncă, dar care s-a introdus și în portul de sărbătoare. Ea are în acest caz ornamente brodate pe guler și la poale. Broderia cămășilor a trecut și ea de la motivele geometrice la cele florale, fiind realizată cu « bobin » și « mitație », iar în ultima vreme cu mătase albă, galbenă, liliachie ș. a. Sub cămașă, la horă, cu 30 de ani în urmă, feciorii au început a purta un « cămășoi ».

Îțarii croiți strînși pe picior — purtați frecvent pînă la 1900 — erau făcuți din lînă, țesuți în două ițe și nedați la pîuă. Ei au dispărut din port, în schimb cioarecii din dimie albă, de lînă țigaie la cei înstăriți, au rămas la fel pînă astăzi, cu foarte mici transformări. Cioarecii brăneni se compun din tur, craci, clinii turului și brănuș sau văcălie. Vechii ițari și izmenele pentru vară se legau sub genunchi cu o sfoară sau cu o curea.

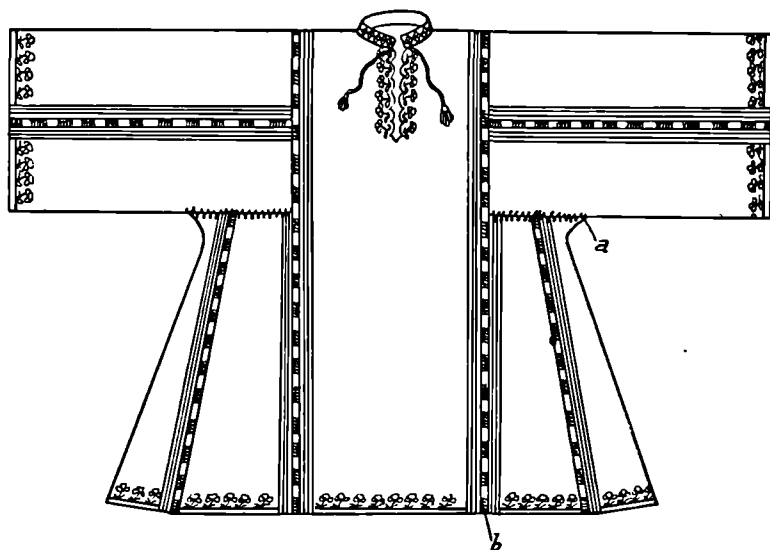
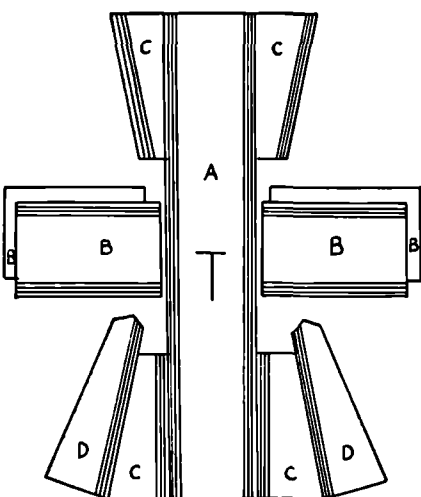
Spre deosebire de zona pastorală a Mărginimii Sibiului, unde, datorită dezvoltării meșteșugurilor locale și specializării unor centre (cum a fost Săliște), cojocăritul și culeșăritul au ajuns la o adevărată înflorire, în Bran piesele lucrate din piele s-au purtat alături de cele țesute, fără a lua locul acestora. Mai mult chiar, piesele țesute din lînă groasă, numită « zechi » sau « zeichi », iar altele « zeghi », au supraviețuit celor lucrate în piele.

Lăibărica de zeichi, zeghioiul sau mînecarul, șuba de zeichi sau gheba, cît și sarica sînt piese lucrate din țesătură groasă de lînă dată la pîuă sau la dîrstă; acesta e cazul mai ales cu sarica. De remarcat că zeghioiul se cosea « foiește ».

Lăibărica e un fel de vestă lungă pînă la șold, lucrată din zeichi de culoare închisă, de cele mai multe ori cu guler și trei buzunare. Laibărele popriu-zise erau lucrate la fel, din postav subțire, cu bumbi și ceaprazuri, imitînd pe cele ale husarilor. Zeghioiul, lung pînă mai sus de genunchi,

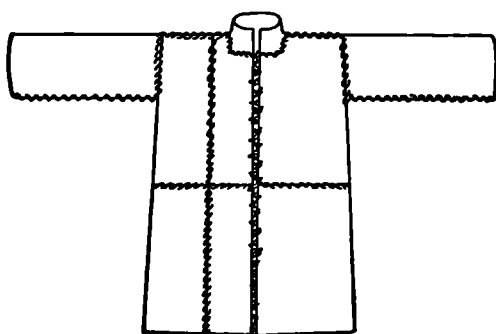
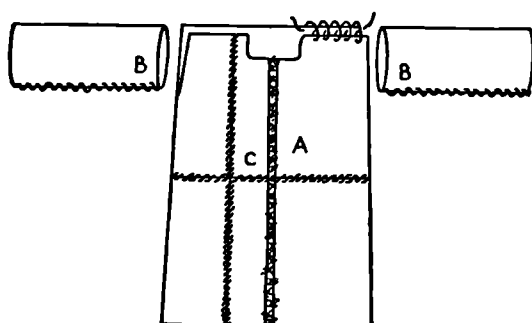
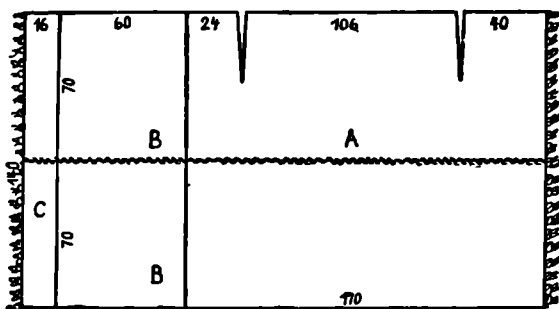
39	204	A	61	61	61	61
			B	B	B	B

24	C	15	24	C	15	26	D	13
15	67	C	24	15	67	24	13	77
							D	26

16. Cămașă de mire din anul 1913, lucrată din pînă de trîmbă, cu «margini». Încheietura făcută cu «strinsorică mică» (a) și cu «strinsoare» (b);
A — trupul, B — minciile din cite două fol, C — clinii mici, D — clinii lungi

se lucra mai mult din lînă țigaie sîrbă țesută în patru ițe, cu croiul drept, specific hainelor vechi țărănești. Avea guler și minci de unde și numele de « mincar » ce i se dădea. Este o piesă în dispariție (de ex. în satul Șimon, în 1958, îl mai purta un singur bătrîn, Iosif Budașcă, care și-l lucra singur). Peste zeghioi, la zile mari sau la drumuri lungi, se purta « zechia », o haină dreaptă, lungă pînă la glezne, cusută de mină și legată simplu la gît cu șnur. O variantă nouă a zeghioiului este cea cu croiul evazat, asemănătoare unei haine obișnuite. Foarte asemănător cu aceasta din urmă este « minteanul » de la Fundata, care se lucrează de către croitor și se căptușește cu « imblăneală » din pînă țesută din lînă și nedată la piauă,

17. Sarica sau bunda de sarică

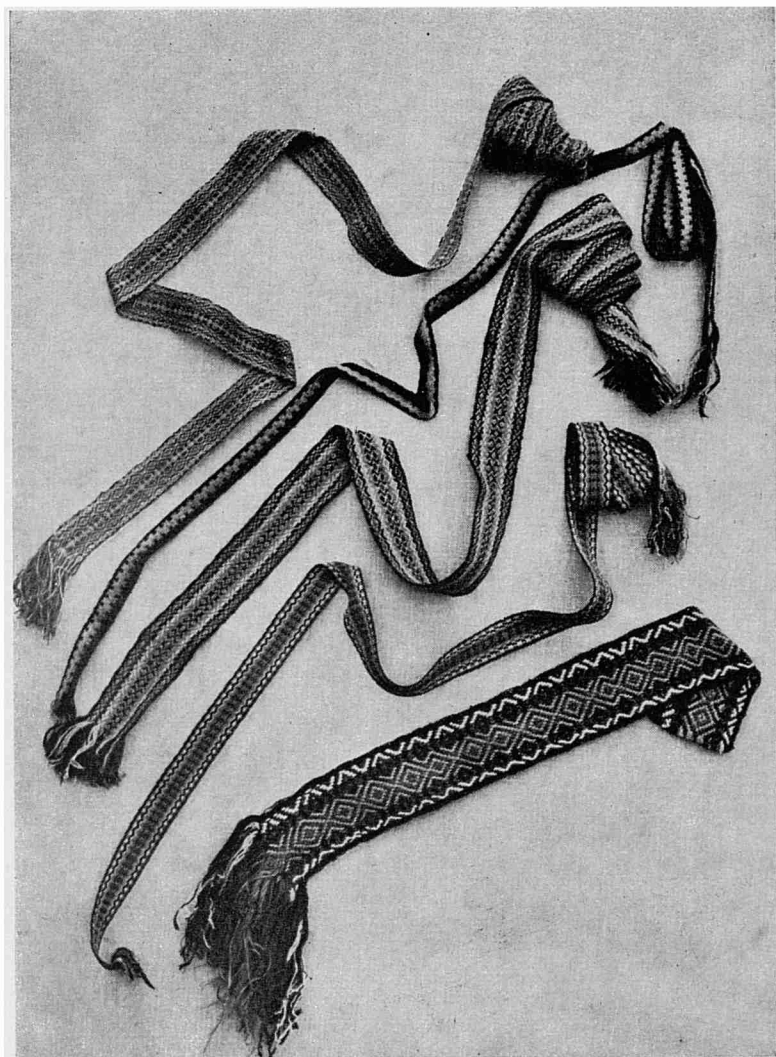
A — foaia ce vine jur împrejur, B — mânecile, C — bucata de la margine, care se coase în faţă pentru a avea «nodurile» ornamentale în faţă

albă sau vărgată. În unele sate, ca de pildă în Moe-ciul de Sus, zeghioiul se numea şi «zăbun» dacă era lucrat din postav fin.

Sarica este o piesă străveche, întâlnită în sudul Transilvaniei în toate zonele cercetate pînă în prezent, şi asemănătoare mai ales cu cele din zona Făgăraşului. Este lucrată din două foi de «sarică», ţesute din lînă ţurcană seină şi cusute mai înainte de a fi date la dîrste, apoi «mîneci», «bucata» de la margine, potrivită anume pentru a avea de ambele părţi în faţă «noduri» şi gulerul.

Şuba de zeichi sau «gheba» era o piesă lungă, cu mîneci sau fără, purtată de ciobani peste cojoc, pe vreme de ploi îndelungate.

Pieptarele şi cojoacele erau lucrate în general după un croi asemănător cu cel al lăibăricelor şi al zeghioaielor, remarcîndu-se la ele mai ales nasturii cu care se încheiau şi care formau astfel un ornament. Cele mai vechi pieptare au fost desigur cele înfundate, lucrate într-o singură piele, tivite la început cu piele şi brodate

18. Brăci brănene de lărimi diferite și cu motive felurite, totdeauna geometrice

mai târziu, în secolul al XIX-lea cu lincă. Cojoacele vechi mocănești erau mai lungi, fiind lucrate din șase piei și purtate adeseori cu lina în afară. Este demnă de remarcat asemănarea dintre piesa numită aici « cojoc scurt » și « bitușa » din Mărginimea Sibiului, avînd pe margini

în față, la mînechi și jos la poale, tivitură de miel negru cu mișul în afară.

În jurul anului 1900, s-au produs în portul bărbătesc o serie de schimbări, în ceea ce privește materia primă, folosindu-se pe scară largă postavul din lînă țigaie, lucrat în zona Săcelelor, cît și datorită înlocuirii unor piese, cum a fost cazul cu zeichile, în locul cărora se introduc « mantăle » lucrate de croitori. Și pe piesele bărbătești se dezvoltă și se amplifică mult ornamentele, nu numai la cămăși, ci chiar și la cioareci, cărora li se trag cîte două cusături laterale la mașină. Tot acum apar flanelele din lînă, cu dungi colorate la mînechi și în partea de jos, date la pîuă și imitînd unele piese asemănătoare din Scheii Brașovului. Căciulile se fac, mai recent, din piei de miel, în formă țuguiață.

După primul război mondial, din portul femeilor au dispărut scurteica și pălăria de tip bărbătesc. Mantălu și bunda sînt folosite și astăzi: primul, mai ales ca haină de ginere, iar a doua piesă e purtată de către ciobani.

Portul bătrînilor, prin cîteva elemente, conservă în general structura și stilul vechiului port, fie ca îmbrăcăminte de toate zilele pentru păstori, fie ca un costum național de ceremonie. Materialele de fabrică ocupă un loc din ce în ce mai mare. Tineretul adoptă tot mai mult costumul orășenesc, pentru portul de toate zilele.

Portul copiilor este, în linii mari, același cu al celor vîrstnici, băieții purtînd cioareci, cămașă largă, lăibărică și pălărie. Ei se încing cu « brăcii » în loc de curele.

CÎTEVA CONCLUZII

În zona Branului avem de-a face cu o populație care, schimbîndu-și modul de viață, și-a schimbat vizibil și costumul popular, pe care l-a adaptat cerințelor create de apariția unor noi condiții social-economice.

Din analiza datelor prezentate se desprinde clar faptul că, în satele brănene, portul reprezintă o creație populară valoroasă, atît prin marea varietate de piese care s-au dezvoltat aici pe vechea structură, cît și datorită faptului că îmbogățirea ornamentală s-a făcut cu mult gust, ținîndu-se seama de regulile artei decorative, în ceea ce privește silueta generală, cîmpii, dispoziția motivelor etc.

IV. Costume din Bran, în vitrină, pe manechin (Muzeul Brukenthal, Sibiu)

În ceea ce privește motivele ornamentale — realizate la ii și la cămăși de regulă prin cusătură cu acul, mai rar prin țesături și alesături — deși întâlnim mai puține numiri decât în alte zone, ele reprezintă o gamă destul de largă. Chiar la șebace, care sînt atît de variate, se cunosc totuși destul de puține denumiri. Între acestea amintim: « ochiulețul », « cîrligul ciobanului », « creasta », « zăluța ». La piesele mai vechi sînt frecvente motivele cu caracter geometric. Între motivele din « rîuri » întâlnim: « craca », « suveicuțele », « paianjenul », dar mai cu seamă « tabla », care are fie formă pătrată, fie formă de romb, umplut prin cusătură deasă. Mai noi, motivele numite « frunza », « vița », « bujorul » ș. a. cu caracter floral, redată în mod realist, sînt cele care domină în port, ca și în țesăturile cu alesături în război. Unele motive noi cu caracter floral sînt mai puțin stilizate, fiind adeseori aceleași, atît pe ii cît și pe fote, cum e cazul cu « bujorul », care e preluat de pe unele piese la altele.

Din analiza conținutului motivelor ornamentale se constată că unele (cum e « cîrligul ciobanului » sau « șebacul ») apar atît în ceramica veche, cît și în cusături și chiar în alte genuri ale artei populare, demonstrînd astfel faptul că ele — reflectînd natura și viața socială în chip realist — sînt preferate.

În general, am constatat că piesele de port se numesc adeseori după materialul din care sînt confecționate, în timp ce la ornamente denumirile se dau mai mult după funcția lor (șebac, rîu), la care numiri se adaugă de regulă tehnica în care sînt realizate (« pă gras », « pă romînesc », « pă împunsură » etc).

În ceea ce privește diferențierile sociale, ele s-au reflectat și accentuat în port pe măsura dezvoltării societății capitaliste, cei bogați folosind materiale mai fine și preluînd mai ușor piesele orășenești. Păstrătoare a elementelor tradiționale valoroase, ca de altfel și creatoare a celor mai frumoase piese, a rămas totdeauna țărănimea muncitoare.

Trecutul istoric al satelor brăne, legăturile lor continui cu Țara Romînească și cu Ardealul, mai ales datorită schimburilor economice, se oglindesc într-o serie de elemente ale portului. Toate acestea, cît și bogatul folclor local, sînt surse insuficient cercetate și nevalorificate în trecut. Ele pot constitui izvoare de inspirație — îndeosebi pornind de la cunoașterea motivelor ornamentale — pentru artizanat, în special în arta lemnului și în textile, și chiar mai mult, pentru spectacolele de teatru și cele coregrafice cu un bogat conținut mobilizator.

Organele de partid și de stat acordă o deosebită importanță artei populare, ca domeniu al culturii materiale, alături de cultura spirituală.

Dovadă grăitoare o constituie reușita primei expoziții bienale de artă populară din 1959, precum și dezvoltarea pe care a luat-o valorificarea artei populare în creații noi artizanale în cadrul cooperăției meșteșugărești.

Valorificarea artei populare constituie o preocupare permanentă, afirmată prin îndrumarea cercetărilor științifice pe teren, prin publicarea de lucrări de specialitate, prin organizarea unui important număr de expoziții în țară și în străinătate, care au făcut cunoscute în lumea întreagă comorile creației populare.

Regiunea Stalin, din care face parte și zona Branului, ocupa, la sfârșitul anului 1959, primul loc pe țară, având unități și cooperative fruntașe în care țărani români, lucrând adeseori împreună cu cei maghiari și sași, produc mereu noi opere de artă populară menite să înfrumusețeze viața maselor muncitoare. Lucrarea de față, apărând în condițiile create valorificării artei populare de regimul de democrație populară, urmărește să aducă o contribuție la cunoașterea acelor opere în care se afirmă puterea de creație a poporului muncitor.

19. Casă veche din Bran

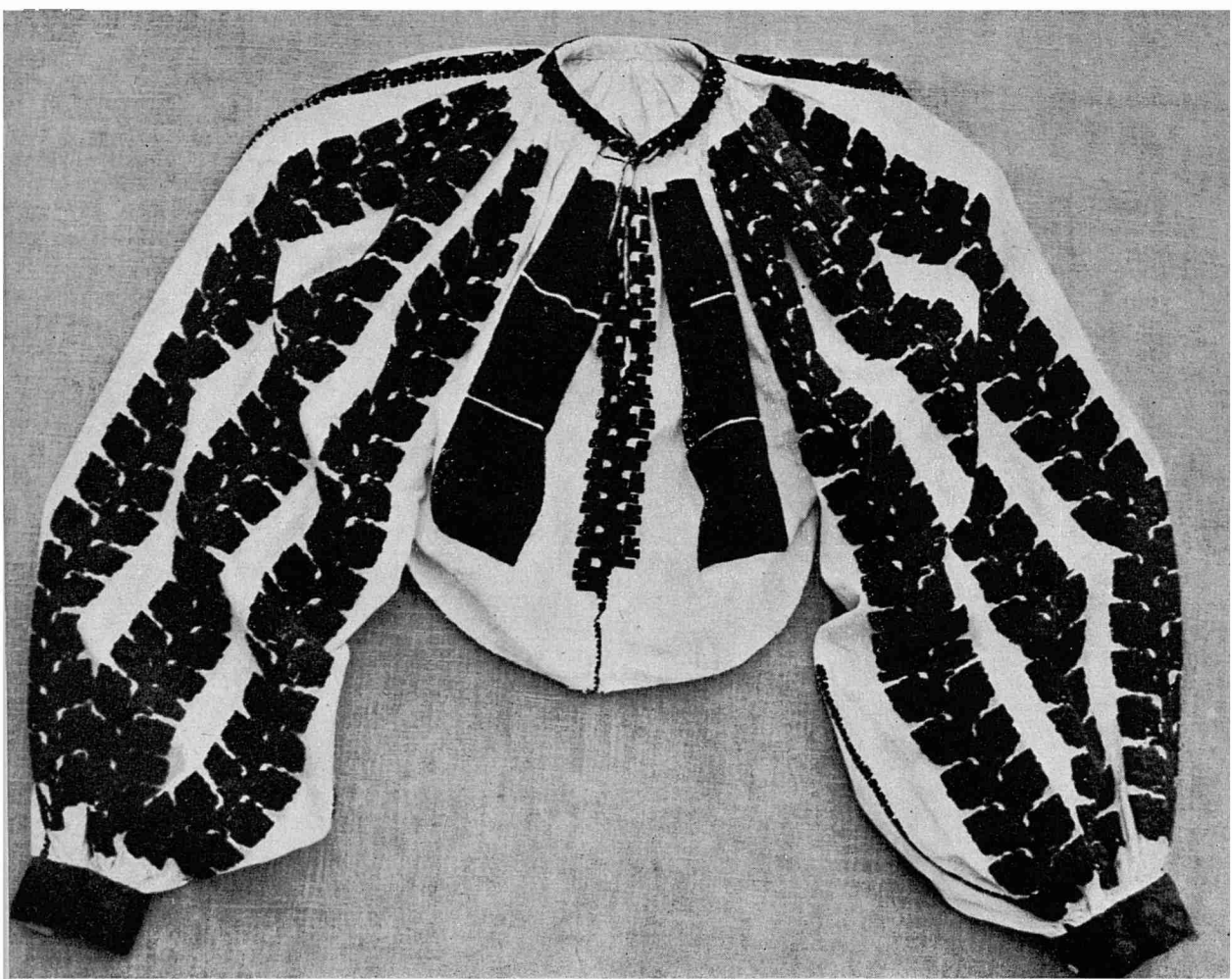
20. Doi copii în costum de sărbătoare, vara

21. Trei femei tinere, gătite de sărbătoare, într-un interior bogat împodobit cu țesături noi, cu motive florale mari

23. Ie veche, cu gulerul încrețit și strins cu fir de ață. Sec. XIX. (Muzeul Brukenthal, Sibiu)

22. Ie veche, cu gura în față și cu pumnaș aplicat, ornamentele ample, dispuse în rîuri, formate din motive mari

24. Ie cu pumnași întorși, încheiată cu cheiță lată din lână

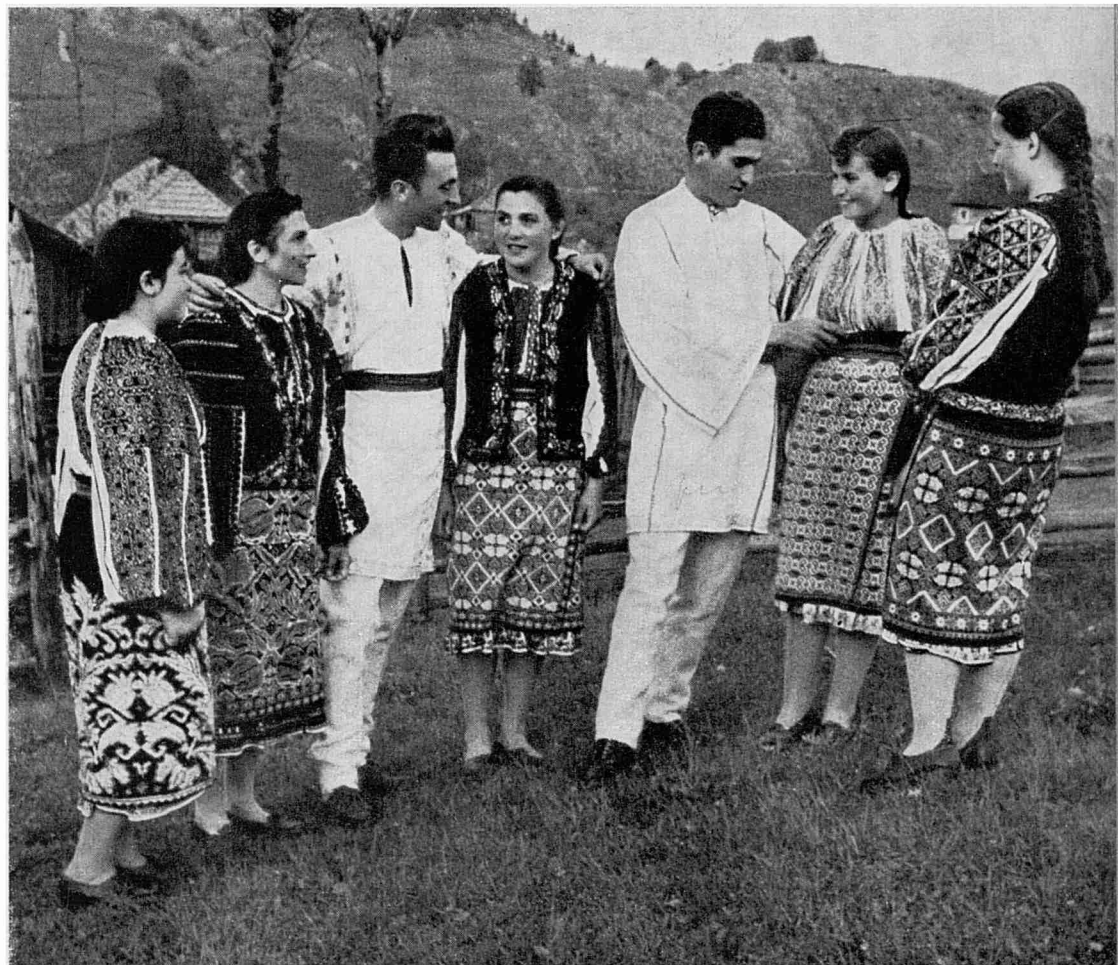
25. Bătrână din Peștera,
încălțată cu opinci

→
26. Tinără îmbrăcată cu
ie cu mîneca răsucită

27. Grup de femei și bărbați, în port specific brănean, din Moeciul de Sus

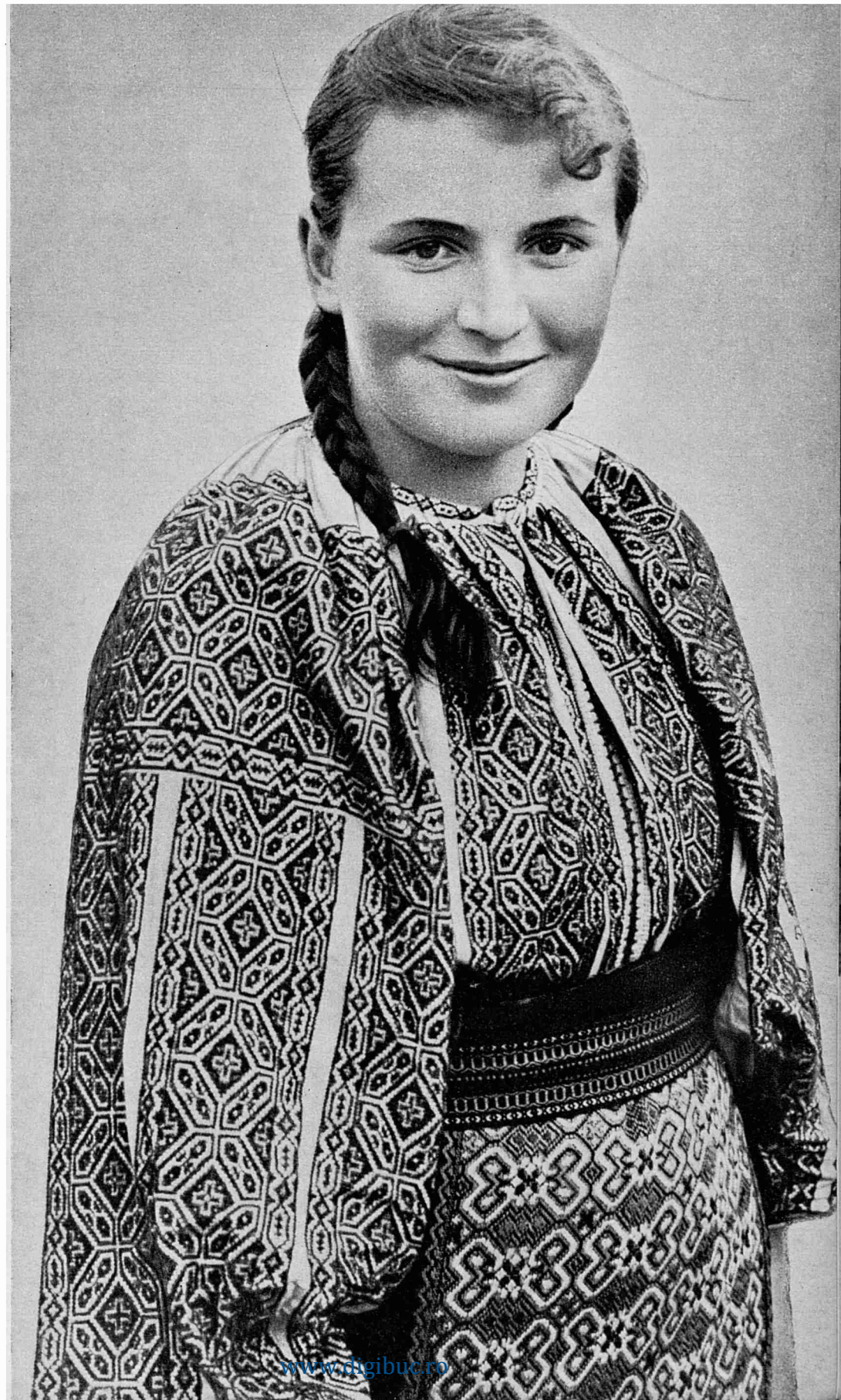

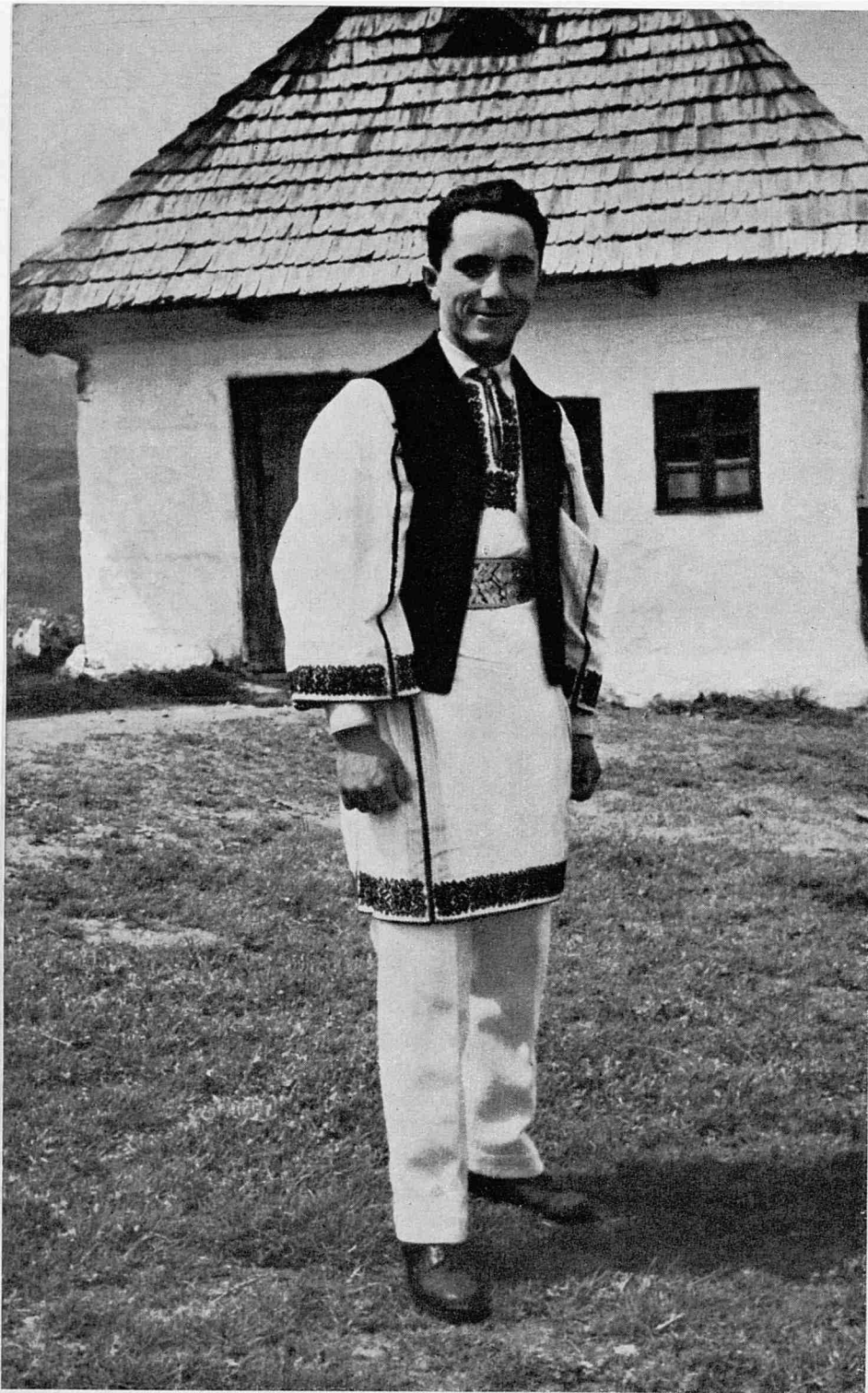
28. Flăcăi și fete în zi de sărbătoare

29. Țărancă în port de sărbătoare

→
30. Fată din Fundata,
în port de sărbă-
toare, cu ie și fotă
bogat ornamentate
cu motive geometrice

31. Tinăr din Șirnea, în fața casei bătrânești, în zi de sărbătoare

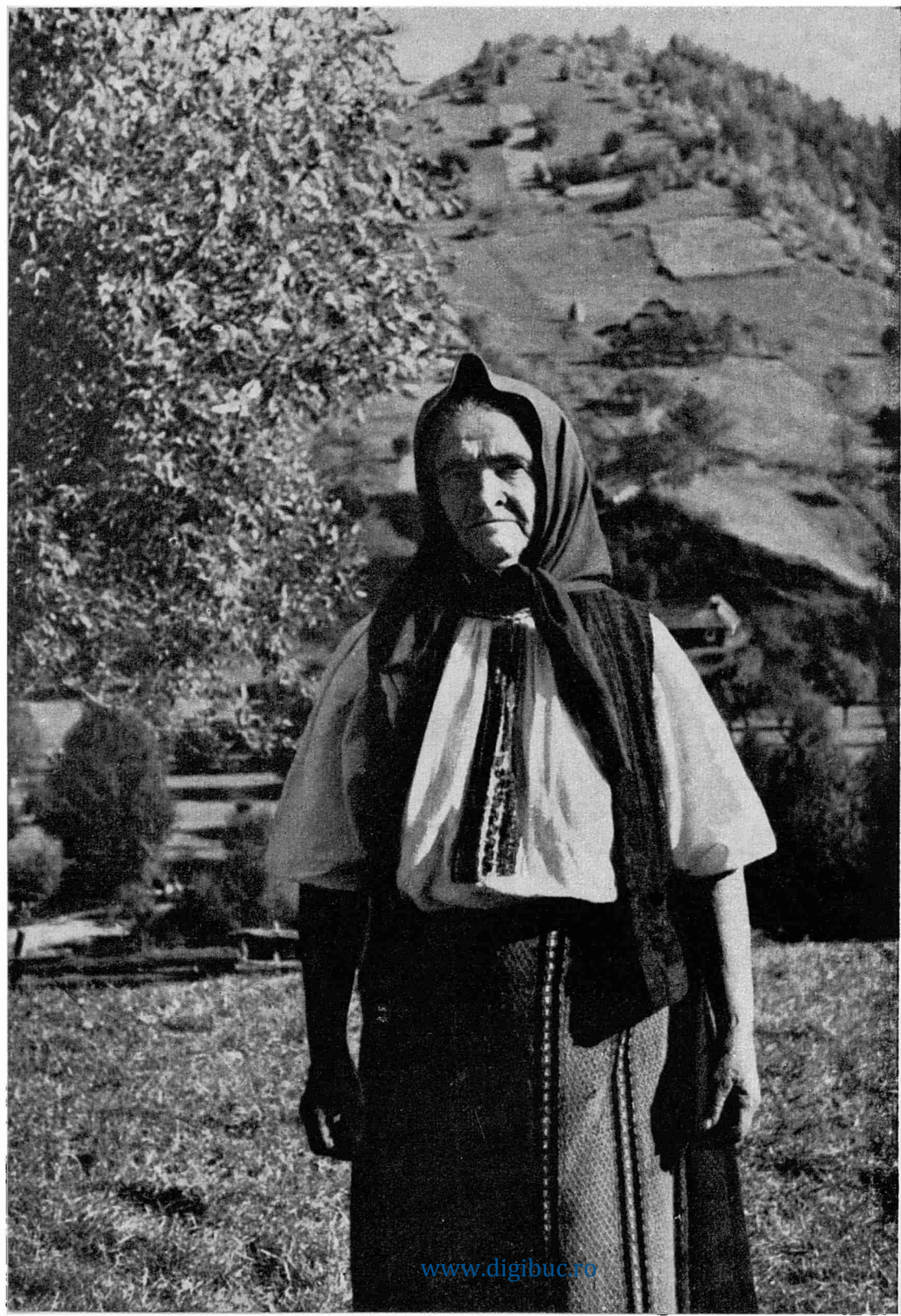
32. Tinăra din Șirnea

33. La sfat, în ogradă. Bărbatul poartă cămașă cu ștraifuri și cu broderie la poale

34. Trei fete, cu ii bogat ornamentate și cu fote noi strimte

36. Bunica și nepoata. Port din Moeciul de Sus

←

35. Bătrână în port de lucru

37. În zi de sărbătoare, la Fundata

GLOSAR

1. *Aldoaia*, (mai demult și « oclată ») se cheamă partea de dedesubt a mincii de la ie, formată de obicei dintr-o jumătate lat de pînă și neornamentată.
2. *Alțiță*, (sîrb. *latica*) formează partea ornamentată, cu riuri orizontale, pe umerii cămășilor femeiești.
3. *Androc*, (sas. *angderrock*, *onderrock*, germ. *Unterrock*) piesă de port femeiesc, în gen de fustă largă, de flanelă sau de lînă (vezi și portul în zonele Țării Oltului).
4. *Bariș*, (fr. *barège*) un fel de basma de lînă fină, peste care femeile căsătorite purtau cîrpa, sau cele mai vîrstnice ștergarul sau marama.
5. *Bitușa* sau *bitușca*, (termen ardelenesc) piesă de port bărbătesc, în gen de cojoc, lucrată din piei de oaie, aproape dispărută din zona Branului, însă purtată curent în Mărginimea Sibiului, mai ales la Tilișca, Poiana, Jina.
6. *Brănuș*, (v. sl. *braniti*, rom. a *brăni*: a împiedica, a opri) îndoitura cioarecilor sau pantalonilor prin care se trece cureaua.
7. *Brăcii*, (lat. pop. *bracile*; cf. a *îmbrăca*) termen local pentru bete; în formă de briu îngust, țesut din lînă în cîteva culori, prin firele urzite.
8. *Bucățuie*, (lat. pop. *buccata*, de la *bucca*) o bucată de dimie aplicată spre gleznă la călțunii femeilor bătrîne; de asemenea la ii, subsuoară, un pătrat de pînă cu latura de zece cm.
9. *Cașaveică*, (ucr. *kacavejka*) haină femeiască, îmblănită, cu minci largi și lungă pînă sub talie.
10. *Căiță*, (sîrb. *kaica*) piesă în formă de scufie, purtată în trecut, direct pe păr, asemănătoare cu cea purtată azi încă în zona Țării Oltului.
11. *Călțuni*, (neogrec *kaltsouni*, it. *calzoni*, pantaloni, de la *calza*: ciorap) se chemau un fel de ciorapi din dimie albă, cusuți; se poartă pe picior jos, cu tureac scurt; femeile tinere purtau « călțunași cu flori ». Bătrînele purtau uneori, în loc de călțuni, « cioareci » care aveau tureacul mai înalt, pînă sub genunchi.

12. *Cioarec*, (conf. alb. *s o r r ä*, friulan *c i o r e*) pe lingă cunoscuta piesă din portul bărbătesc, se mai chema așa o piesă de încălțăminte la femeii, din țesătură de lână, croită larg de la gleznă și pînă la genunchi, și căreia i se adăuga la partea de jos o bentiță, ce venea sub talpa piciorului. Se purta în loc de ciorapi. Peste cioarec se înfășurau obielele.
13. *Ciupag*, (v. sl. *c i p a g u*: pieptar) se cheamă partea din față a iei, pînza de pe piept, pe care în genere sînt cusute riuri; tot ciupag se cheamă și pînza din spate, dar de obicei cînd e ornamentată.
14. *Cot*, (lat. *c u b i t u s*), unitate de măsură, în genere de 62 cm lungime.
15. *Flos*, numire locală pentru in.
16. *Foiește*, (lat. pop. *f o l l i r e*) un fel de a fi cusuți călțunii și alte piese din țesătură de lână, și la care cele două foi, ce se unesc, se cos cap în cap, fără a se petrece una peste alta.
17. *Frimbe*, (lat. *f i m b r i a*) cantitate de 100 coți, adică 80 m, de dimie albă, lucrată.
18. *Fudule* sau *fudure*, (ung. *f o d o r*) fodori încrețiți, la ie, în gen de volănaș.
19. *Găitan negru*, (turc. *g a i t a n*) șnur împletit din fire de bumbac, lână sau mătase, folosit la ornamentarea diferitelor piese de port bărbătesc și femeiesc.
20. *Gheba*, (turc. *k e b e*) piesă de port bărbătesc, din zeichi (dimie), cu blană de miel la guler și mîneci.
21. *Gimbir*, (ung. *g y o m b é r*) basma neagră cu puncte roșii, purtată de femei măritate, peste care se punea marama de borangic lungă pînă la pămînt.
22. *Gogoneți*, la gâteala capului, un fel de ace ornamentale.
23. *Gras*, (lat. *c r a s s u s*, *g r a s s u s*) sau mai exact «pă gras» se cheamă tehnica de a se coase motive ornamentale, cu ac mai mare și cu un fir gros, lăsîndu-se cusătura slabă (nu strînsă), dînd impresia unor bobițe alăturate în șir.
24. *Inglița*, (v. sl., bulg., sîrb. *i g l i c a*) sinonim croșetă; ac cu cîrlig, pentru împletit; lit. *i g l i ț ă*.
25. *Ițari*, (lat. *l i c i u m*, *l i c i a*+suf. *-ar*) spre deosebire de ceea ce se înțelege în limba curentă, adică piesa propriu-zisă, pantaloni sau cioareci țărănești, în zona Branului ițarii se fac din stofă țesută din lână albă și nedată la piuă; ea se spală cu apă caldă și săpun ca să se îndesească. Ițarii erau de regulă țesuți în două ițe și se purtau vara.
26. *Îmblăneală*, (în+blană; bulg. *b l a n a*) țesătură din lână, în vârgi, pentru căptușeală, folosită în locul căptușelii de blană, de unede îi vine și numele.

27. *Închingură*, (lat. pop. *clinga*, lit. *cingula*) se spune că iile și cămășile « se închingură », adică se încheie, cu diferite modele (de ex. bobocica, luceafărul).
28. *Jimțuială*, (germ. *sims*, rus *zubcy*, bulg. *zăbec*) vine de la zimțuială (zimți), la opinci partea ornamentată.
29. *Legători*, (lat. *ligatura*) basma cu care se leagă femeile la cap.
30. *Mitație*, firul de aur pentru cusut sau ales în război motivele ornamentale.
31. *Mînzi*, (cf. alb. *mëz*) cele cinci dungi la fote, jur împrejur sus și jos, realizate din urzeală.
32. *Mutu*, (lat. *mutus*) locul unde se strînge mîneca iei, jos înainte de fudure.
33. *Obînzică*, (slavonism în uz în Ardeal) este partea ornamentată de la guler și de la mîneci la ie.
34. *Ochișori*, (lat. *oculus* + sufixul diminutival-șor) ornament frecvent la fote, realizat din țesătura în mai multe ițe.
35. *Oclată* sau *ocladă*, partea de dedesubt a mînecii la ie (vezi aldoaie).
36. *Plantică*, (ung. *pántlika*) vezi țop.
37. *Plăițe*, (v. sl. *plav*u: alb + sufix -it) se cheamă oile țurcane negre puțin surii, iar culoarea « plăiță » este culoarea neagră-seină a linii de țurcană.
38. *Plotog*, (potlog, bulg., sîrb *plotog*), petec din talpă la opinci; există și numele propriu Plotogea.
39. *Posoman*, (pasmanant; ung. *poszomán*, *poszománt*, din fr. *passement*, it. *passamano*) fir auriu sau panglică lucrată din fir auriu, folosită ca element decorativ, ceapraz.
40. *Prăștie*, (v. sl. *prasta*) piesă de port la ciobani în trecut; o curea lungă de 3—4 m și lată de 3 cm, cu ținte pe ea, și care se înfășura peste cureaua lată (chimir); constituia și o piesă de podoabă a costumului.
41. *Procovița* sau *procoița*, (sîrb *pokrovac*) este un țol din lînă, țesut învîrgat, folosit pentru pus pe pat sau pe cal.
42. *Pulpene*, (lat. *pulpană*; lat. *pulpa* + sufixul-ănă) se numesc capetele fotel care se petrec în față, una peste alta, fiind învîrgate în diferite culori, între care domină roșul.
43. *Romînesc*, (lat. *romanus* + sufixul -esc) se cheamă cusătura « pă romînesc », atunci cînd împunsătura se face înaintea acului.
44. *Scurteică*, (lat. *curtus*, pop. *excursus* + sufixul-eică) haină scurtă fără mîneci, purtată de femei, lucrată în trecut din atlaz.

45. *Sîrbă*, (sîrb, s r b) culoarea maron închis, spre negru, a linei; se spune oaie sîrbă dacă e țigaie neagră.
46. *Sugușat*, (lat. sub + g l u s i a l, gîtlej) se spune ie « sugușată » la minecă, adică strînsă la fodore.
47. *Șebac*, (s a b a c ă; turc s e b e k e, arab s a b a k a, it. s c i a b i c a: rețea) este un motiv brodat, cu funcție de chenar, de aici numirea mai nouă de « ghinar » (turc k e n a r), el este compus din diferite motive simple; încadrează uneori alțița, rîrii de pe minecă, dar cel mai adesea apare ca motiv decorativ pe obinzie.
48. *Șinor*, (ung. s i n o r) termen local în loc de șnur, șiret, găitan.
49. *Tiără*, (grec; lat. t i a r a de la persani) turban, cealmă.
50. *Tiere*, termen generic, vechi, pentru stofa de lînă, indiferent de culoare și de calitate.
51. *Tulpan*, (neogrec t u l p a n i din turc t ũ l b e n t) cîrpă de cap purtată în trei colțuri.
52. *Tureci* (lit. t u r e t c i; lat. pop. t h y l a c u s, grec t h y l a k o s) ciorapi lungi, fără labă, făcuți din dimie.
53. *Top* sau *plantică*, (sau t s o p, germ. Z o p f) se numește panglica, simplă sau înflorată, care se aplică pe diferite piese, cum ar fi de ex. lăibăricile, drept ornament.
54. *Țuc*, (sîrb, bulg. c u k a t i) se spunea «ghete cu țuc», un fel de ghetă pentru femei, și care aveau tureacul ceva mai lung și cu elastic în părți.
55. *Țuțuieni*, (ț u ț u i + sufix-a n), (ciobani sibieni) se spune «părălie țuțuienească» pălăriei rotunde și cu borul mic, de tipul celei purtate în jurul Sibiului mai ales.
56. *Văcălie*, (din v e a c ă, v. sl. c i e k o), la fel ca «brănuș».
57. *Vergi în feluri*, (lat. v i r g a; ung. f é l e), se numesc în general ornamentele de pe fote.
58. *Vizită*, (lat., it. v i s i t a), haină purtată de către femei, încheiată cu nasturi mari și garnitură de catifea și nasturi colorați.
59. *Zăbun*, (turc z e b u n, bulg. z a b u n, ung. z o b o n y, it. j i u b b o n e) haină pentru iarnă, din lînă sau din bumbac, vătuită, cu mîneci, de obicei lungă pînă la genunchi. În trecut se făcea numai din zeghi.
60. *Zăvastă*, (v. sl. z a v i e s a: perdea) țesătură în gen de covor, cu motive mari geometrice, care în trecut acoperea în întregime peretele «casei mari», lăsînd libere numai locurile ferestrelor.
61. *Zeghioi*, (z e g h e, z e c h e; lat. s e t u l a, lat. pop. s e c l a: păr aspru gros) haină bărbătească din dimie, ce se îmbracă iarna; foarte asemănător cu zăbunul; se lucrează de către croitori.

BIBLIOGRAFIE ȘI ALTE IZVOARE

1. A. Bucșan — *Jocuri populare din Muscel și Bran*, Editura de stat didactică și pedagogică, București, 1958.
2. Nicolae Dunăre — *Textilele populare românești din Munții Bihorului*, ESPLA, București, 1960.
3. Florea Bobu Florescu — *Portul popular din Muscel*, ESPLA, București, 1957.
4. Florea Bobu Florescu — *Portul popular din Țara Vrancei*, ESPLA, București, 1959.
5. Cornel Irimie — *Portul popular din zona Făgărașului (Țara Oltului)*, ESPLA, București, 1956.
6. Cornel Irimie — *Portul popular din zona Avrigului (Țara Oltului)*, ESPLA, București, 1957.
7. Cornel Irimie — *Portul popular din zona Perșanilor (Țara Oltului)*, ESPLA, București, 1958.
Colecțiile de materiale etnografice ale Muzeului Brukenthal, Sibiu, Muzeului regional Orașul Stalin și Muzeului Castelului Bran. Date culese direct pe teren și completări prin colaboratori și informatori voluntari.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

În text

1. Casă nouă cu foișor, alături de o casă veche, din Fundata.
2. Șoseaua din Fundata spre Rucăr și Cîmpulung.
3. Peisaj din Moeciul de Jos, specific pentru vechiul Bran.
4. Femeie țesînd la război, în satul Peștera.
5. Ceramică romînească, cu unele motive vechi, care a circulat și în zona Branului.
6. Ștergar (maramă) cu cîmpul cu alesături, iar la capete cu motive mari de fagure, în care întîlnim ornamente florale stilizate (sec. XIX).
7. Ștergar (maramă) cu cîmpul învîrgat, iar la capete cu alesături (sec. XIX).
8. Ie bătrînească cu obinzica întoarsă. A — mînecele, B — aldoia, C — ciupagele, D — nadă la ciupagul din spate, E — bucățuie.
9. Ie cu mîneca răsucită. A și B — ciupagele din față, C — spatele, foaia întregă, D — spatele, jumătate foaie, E — altică, F — mîneacă, G — clinul mînecii, H — năditura la spate, la marginea mînecii. Piesă foarte veche (Muzeul Brukenthal, Sibiu).
10. Ie bătrînească cu ciupagele din față brodate pe încrețitură. A — mînecele, B — aldoia, C — ciupagele, D — bucățuie, E — manșetă, F — guler.
11. Varianta cu mîneca liberă. A — mînecele, B — aldoia, C — mijloc la ciupagul din față, C₁ — margini la ciupagul din spate, D — năditură la ciupagul din față, E — mijloc la ciupagul din spate, F — cele două foi drepte la poale, G — patru cline la poale.
12. Varianta cu mîneca strînsă cu șnur. A — mînecele, B — aldoia, C — ciupagul, D — spatele.
13. Lăibărică cu «țop», lucrată din catifea neagră și tivită cu panglică de mătase portocalie sau galbenă.
14. Scurteică din atlas negru, garnisită cu blană de iepure.
15. Opincă brăneană.
16. Cămașă de mire din anul 1913, lucrată din pînză de trîmbă, cu «margini». Încheietura făcută cu «strînsorică mică» (a) și cu «strînsoare» (b). A — trupul, B — mînecele din cîte două foi, C — clinii mici, D — clinii lungi.

17. Sarica sau bunda de sarică. A — foaia ce vine jur împrejur, B — mînecele, C — bucata de la margine, care se coase în faţă pentru a avea « nodurile » ornamentale în faţă.

18. Brăci brănene de lăţimi diferite şi cu motive felurite, totdeauna geometrice.

În afara textului

19. Casă veche din Bran.

20. Doi copii în costum de sărbătoare, vara.

21. Trei femei tinere, gătite de sărbătoare, într-un interior bogat împodobit cu ţesături noi, cu motive florale mari.

22. Ie veche, cu gura în faţă şi cu pumnaş aplicat, ornamentele ample, dispuse în rîuri, formate din motive mari.

23. Ie veche, cu gulerul încreţit şi strîns cu fir de aţă. Sec. XIX. (Muzeul Brukenthal, Sibiu).

24. Ie cu pumnaşi întorşi, încheiată cu cheiţă lată din lînă.

25. Bătrînă din Peştera, încălţată cu opinci.

26. Tinăra îmbrăcată cu ie cu mîneca răsucită.

27. Grup de femei şi bărbaţi, în port specific brănean, din Moeciul de Sus.

28. Flăcăi şi fete în zi de sărbătoare.

29. Țărancă în port de sărbătoare.

30. Fată din Fundata, în port de sărbătoare, cu ie şi fotă bogat ornamentate cu motive geometrice.

31. Tinăra din Şirnea, în faţa casei bătrîneşti, în zi de sărbătoare.

32. Tinăra din Şirnea.

33. La sfat, în ogradă. Bărbatul poartă cămaşă cu ştraifuri şi cu broderie la poale.

34. Trei fete, cu ii bogat ornamentate şi cu fote noi, strîmte.

35. Bătrînă în port de lucru.

36. Bunica şi nepoata. Port din Moeciul de Sus.

37. În zi de sărbătoare, la Fundata.

Planşe în culori

I. Cusătură făcută cu lînă neagră şi roşie, fir de aur şi argint la ia bătrînească cu obinzica întoarsă. Rîuri de pe mîneci (a), cusătura pe ciupagul din faţă pe lîngă gură (b) şi pe ciupag în jos (c).

II. Modele de ţesături brănene de pe desagi şi traiste.

III. Fotă cu pulpene şi brăcii.

IV. Costume din Bran, în vitrină, pe manechin (Muzeul Brukenthal, Sibiu).

CUPRINS

Cuvînt înainte	5
Zona Branului și caracteristicile sale generale : așezare, istoric și ocupații	8
Despre cultura materială și genurile de artă populară locală	14
Portul popular	16
1. Caracteristici generale, structură și dezvoltare istorică	16
2. Portul femeiesc	18
3. Portul bărbătesc	30
Cîteva concluzii : Cu privire la calitățile artistice și sociale ale portului din Bran, precum și asupra acțiunilor noi de stimulare a creației de artă populară pe plan regional..	38
Glosar	59
Bibliografie (izvoare)	63
Lista ilustrațiilor	65

ERATA

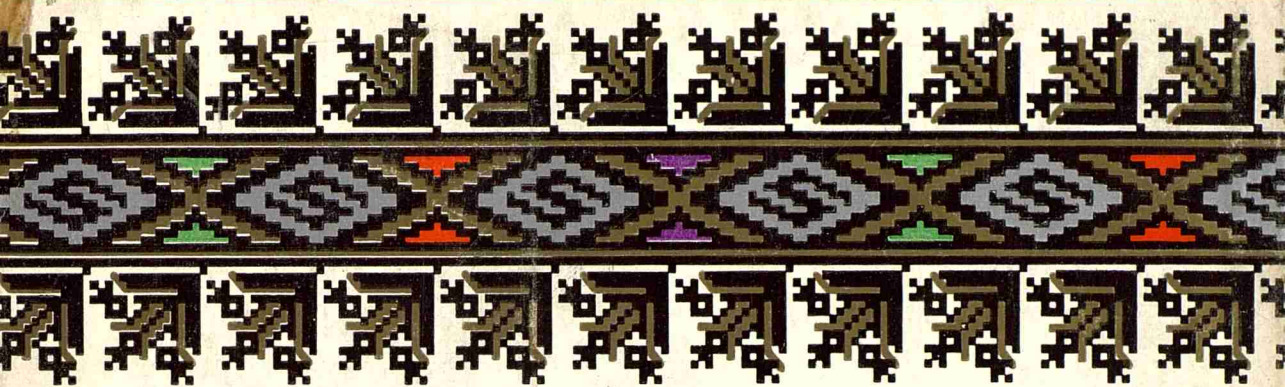
La lista ilustrațiilor, planșe în culori (pag. 66),
cifrele romane au fost inversate.

În loc de I se va citi II
» » » II » » » III
» » » III » » » I

Responsabil de carte: V. Florea
Tehnoredactor: V. Popescu-Basarab
Corector: V. Vasiliu

*Dat la cules 30.06.1960. Bun de tipar 29.06.1960. Tiraaj 2000+80
Hirtie velină cretată de 120 gr. m². Ft. 16/70×100. Coli ed. 4.78.
Coli de tipar 4.25. Ediția I. Comanda 4383. Planșe 4 color. A. nr. 0419.
Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 745*

Tiparul executat sub comanda nr. 731 la Intreprinderea Poligrafică
nr. 4 Calea Șerban Vodă nr. 133 București—R.P.R.

Lei 15.—